

თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიიდან პრევენციულ სახელმწიფოებად?

ანდრამ შაიო

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლე. სამართლის პროფესორი, ცენტრალური ევროპული უნივერსიტეტი, ბუდაპეშტი.

წინამდებარე სტატიაში გთავაზობთ იმ კონსტიტუციური პარადიგმების განხილვას, რომლებიც კონტრტერორისტული მეთოდებიდან წარმოიშვა და იმ ლიბერალური და არალიბერალური დემოკრატიების მიერ გამოიყენება, რომლებიც საერთაშორისო ისლამური¹ ტერორიზმის სირთულის წინაშე დგანან. უსაფრთხოების ზომები ინტელექტუალურად განსხვავებული მოდელების გარშემო იყრის თავს. უსაფრთხოების ზომების გამოყენება სხვადასხვა მოდელის ფარგლებში განსხვავებულ შედეგებს გვაძლევს შემდეგ სფეროებში: ძალთა გადანაწილება, უფლებათა სპექტრი, ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვების პროცედურები და ხარისხი. არსებულ მოდელებს წარმოგიდგინთ სტატიის პირველ ნაწილში, სადაც ვამტკიცებ, რომ, თუკი ტერორისტული საფრთხე გარდაუვალია, მაშინ თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ინსტრუმენტები და პრევენციის ზომები ერთმანეთს შეერწყება და წარმოშობს კონსტიტუციური ნიშნის ახალ ფორმას — კონტრტერორისტულ სახელმწიფოს. სტატიის მეორე ნაწილში უფრო დეტალურადაა აღწერილი სხვადასხვა კონსტიტუციური რეჟიმები, რომელთაც პოლიტიკური რეჟიმის დაშლის საფრთხეებთან გამკლავების გამოცდილება აქვთ. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის² და პრევენციული სახელმწიფოს ელემენტების, ასევე საგანგებო სიტუაციის³ მახასიათებლების განხილვა, აღ-

ბათ საინტერესო იქნება ტერორიზმის წინააღმდეგ სახელმწიფოს რეაგირების ფორმების ანალიზის დროს. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია, როგორც კონსტიტუციურად ლეგიტიმური გადახვევა „ჩვეულებრივი“ კონსტიტუციონალიზმიდან, მისაღებია იმის გათვალისწინებით, რომ ტერორიზმი და ფუნდამენტალისტური პოლიტიკური მოძრაობები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში არიან. აქვე, ასევე განხილულია თანამედროვე სვლა „პრევენციული სახელმწიფოს“ მიმართულებით. „პრევენციული სახელმწიფო“ სოციალური სახელმწიფოს პატერნალიზმის ერთ-ერთი სპეციფიკური ფორმაა, რომელიც მიმართულია უსაფრთხოების არაპოლიტიკური საფრთხეების წინააღმდეგ. „პრევენციული სახელმწიფო“ თანდათანობითი კონსტიტუციური ცვლილებების შედეგია, რომელიც კონსტიტუციური პრინციპების სასამართლო რეინტერპრეტაციით იქმნება.

სტატიის მესამე ნაწილში განვიხილავ ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვების პოტენციურ სპექტრს კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ფარგლებში. ასეთი შეზღუდვები დამოკიდებულია სოციალურ არჩევანზე, ამიტომ სტატიის მეოთხე ნაწილში ვასაბუთებ, რომ კატასტროფების, გაურკვეველი დაძაბული სიტუაციების და პანიკის დროს გადაწყვეტილებების მიღების მექანიზმი ირღვევა და გაუგებარი რჩება, ვინ მიიღებს საზოგადოებრივ გადაწყვეტილებას და განსაზღვრავს რისკის განვების სათანადო ხარისხს. რისკებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებები ჩვეულებრივ ვითარებაში არსებული უფლებებიდან გამომდინარე პრინციპებს არ ეფუძნება. სერიოზული ტერორისტული საფრთხის შემთხვევაში, რასაც შესაძლოა მასობრივი განადგურება მოჰყვეს, სახელმწიფომ შესაძლოა შეცდომები დაუშვას ფუნდამენტური უფლებების უზრუნველყოფის საკითხში, რასაც, თავის მხრივ, ასევე გამანადგურებელი შედეგები მოჰყვება. აღნიშნული წინა პირობა ფუნდამენტურად განსხვავდება „ნორმალური“ ვითარების დროს არსებული პირობებისგან, რა შემთხვევაშიც თავისუფლება კონსტიტუციურად გარანტირებულია.

¹ ტერმინში „ისლამური“ იგულისხმება ისლამის გადაგვარებული, უმცირესობაში მყოფი ვერსია, მაგალითად, როგორცაა სალაფიზმი.
² თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის რეჟიმზე წარმოდგენილია წინა სტატიაში, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია და დემოკრატიისკენ სვლა, ა. შაიო, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია, მეთერთმეტე საერთაშორისო გამოცემა. 2004 წელი.
³ სტატიაში განხილული არ არის კონსტიტუციური გამოცდილება „საგანგებო სიტუაციებთან“ დაკავშირებით, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ესაა ერთ-ერთი სტანდარტული იურიდიული რეჟიმი, რომელიც გამოიყენებოდა შიდა ტერორიზმთან თავის გასართმევად ჩრდილოეთ ირლანდიასა თუ ინდოეთში. ზოგიერთი ფაქტის გასაცნობად იხილეთ იურისტების საერთაშორისო კომისიის მასალები, საგანგებო სიტუაციები, მათი გავლენა ადამიანის უფლებებზე, 1983 წელი. თუმცა სახელმწიფო იყენებს „საგანგებო სიტუაციის“ ტექნიკას სხვადასხვა პრობლემების დროს, მათ შორის ყველაზე ხშირად შიდა ამბოხებების პერიოდში. მისი გამოყენების სიხშირეს თუ გავითვალისწინებთ, დავრწმუნდებით, რომ მისი გამოყენება დანიშნულებისამებრ მხოლოდ განსა-

კუთრებულ შემთხვევებში არ ხდება. დ. ო'დონელი (განსაკუთრებული სიტუაცია, 1978 წლის დეკემბერი) აღნიშნავს, რომ იმ პერიოდისთვის მსოფლიოში, სულ მცირე, 30 სახელმწიფო მაინც არსებობდა, სადაც რაღაც ტიპის საგანგებო მდგომარეობა იყო.

კონსტიტუციონალიზმი, როგორც თავისუფლების უზრუნველმყოფი წყობა, რისკის განევასთან არის გადაჯაჭვული, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ ზემოაღნიშნული წინა პირობა შესაძლოა რეალური საფრთხის შემთხვევაშიც არ არსებობდეს. დასკვნაში აღნიშნულია, რომ ფორმალური, კონსტიტუციური კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას არსებითი, პრინციპული და პრაგმატული საფუძვლები აქვს, რომლებიც შესაძლოა იყოს ან არ იყოს გასათვალისწინებელი, რადგან ყველაფერი დამოკიდებულია მეტ-ნაკლებად იმაზე, თუ რა ტიპის დემოკრატიასთან გვაქვს საქმე. ასეთი სახელმწიფოს ლეგიტიმურობის წინა პირობა ისაა, რომ სახელმწიფოს ფორმირება საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინების შედეგად უნდა ხდებოდეს. არადა, მოქალაქეებს ხშირად ართმევენ სახელმწიფოებრივ საქმეში მონაწილეობის უფლებას უსაფრთხოების დაცვის სახელით.

მიუხედავად იმისა, რომ ლიბერალური სამართლებრივი თეორიის ფარგლებში, კატასტროფებმა შესაძლოა დემოკრატიულ წყობაში უფლებების გადაფასების საჭიროება მოიტანოს, ხოლო მასობრივი საერთაშორისო ტერორიზმი კი ასეთი ტიპის კატასტროფაა, კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პრეცედენტი ჯერ კიდევ არ იკვეთება ტერორიზმთან დაკავშირებული ბუნდოვანების და სიფრთხილის ზომების გამო. პრაქტიკული თვალსაზრისით, კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ჩამოყალიბება გულისხმობს სამართლებრივი სახელმწიფოს პრევენციულ სახელმწიფოდ გარდაქმნას, რომელშიც დაპატიმრების პრაქტიკა რეჟიმის ნაწილია⁴. ასეთი სახელმწიფოს შექმნით, ჩვენ „დიდი ძმის“ დაზვერვის სისტემას და პოტენციურ გაურკვევლობას ვეთამაშებით ყოველდღიურ ყოფაში და ამას ვერც კი ვამჩნევთ. თუმცა ამჟამად

სამართლებრივი სახელმწიფო არ ტოვებს თავის პოზიციებს ყველაზე ლიბერალურ დემოკრატიებში და კვლავ გვახსენებს, რომ შეზღუდვები არ არის ნორმა, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება იყოს ლეგიტიმური.

1. კონსტიტუციური ალტერნატივები განადგურების პერმანენტული საფრთხის ფონზე

საერთაშორისო ისლამური ტერორიზმი, როგორც ფუნდამენტალისტური ძალადობის ფორმა, დემოკრატიის ან ნებისმიერი სტაბილური, უსაფრთხოების უზრუნველმყოფი სახელმწიფოს წინაშე მდგარ სირთულეს წარმოადგენს (რომლის წინასწარ განჭვრეტა ან რაციონალურად გათვლა შეუძლებელია). ცხადია, თვითმკვლელობის ელემენტი და მტრის სრული განადგურების სურვილი, სამიზნეების განურჩევლად, იქნება ეს სამოქალაქო თუ სამთავრობო სამიზნე, არის ის სპეციფიკა, რაც საერთაშორისო ისლამურ ტერორიზმს განსაკუთრებულ კატეგორიას ანიჭებს და მისი განვითარების შემთხვევაში იძულებულს გაგვხდის არსებული კონსტიტუციური მოდელები გადავაფასოთ. თუმცა ამ ეტაპზე აღნიშნული პრობლემის მოგვარებას არსებული კონსტიტუციური მოდელების ჩარჩოებში მხოლოდ ცვლილებების შეტანით ცდილობენ. დღეისთვის, საერთაშორისო ტერორისტული საფრთხეების წინააღმდეგ რამდენიმე კონსტიტუციურად დაშვებული რეაგირება უკვე არსებობს. რამდენიმეში მე ვგულისხმობ კარგად იდენტიფიცირებად კონსტიტუციურ ნორმებს, რომლებიც იმ კონკრეტულ პრინციპებს და იურიდიულ ნორმებს ეფუძნება, რომლებიც კონსტიტუციურ უფლებებზე და წყობაზე გავლენას ახდენს და თან არსებული კონსტიტუციის ტექსტის საზღვრებში ჯდება⁵.

ტექსტუალური ცვლილებებით ან მათ გარეშე, სავარაუდოა, რომ ახალი სტრუქტურები გადაიქცევა კონსტიტუციური წყობის ახალ მოდელებად დემოკრატიულ სახელმწიფოებში. ლიბერალური კონსტიტუციური თვალსაზრისით, ეს მოდელები შესაძლოა გაუმართავი იყოს და, ამდენად, გარდასცემს შემოთავაზებები, თუ როგორ გავხადოთ ახალი სისტემა ადამიანის უფლებებზე უფრო მეტად ორიენტირებული. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნორმატიული და პრაგმატული მცდელობები ახალი სტრუქტურის ფორმირების ნაწილია, ჩვენ „ბრძოლის ველზე“ ახალი კონსტიტუციური სცე-

⁴ ინდოეთის კონსტიტუციის 22-ე მუხლით წინასწარი დაკავება დამკვეთულია. ჩვეულებრივ პირობებში პრევენციული დაკავება კონსტიტუციურად დაშვებულია სამი თვის ხანგრძლივობით დაკავების დღიდან. არ მოქმედებს გასაჩივრების უფლება. სამ თვეზე მეტი ხანგრძლივობით დაკავების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს მხოლოდ პარლამენტი განსაკუთრებულ შემთხვევებში. კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-4 ქვეპუნქტის თანახმად, დაკავება სამ თვეზე მეტი ვადით დასაშვებია, თუ, ა) მრჩეველთა საბჭო, რომელიც შედგება უმაღლესი სასამართლო უწყების გადამდგარი მოსამართლისგან ან უმაღლეს სასამართლო უწყებაში მოსამართლედ მუშაობისათვის საკმარისი კვალიფიკაციის მქონე პიროვნებისგან, გადაწყვეტს, რომ სამთვიანი პერიოდის ამონურებისას, კვლავ არსებობს მნიშვნელოვანი მიზეზი დაკავების პერიოდის გაგრძელებისთვის ან თუ ბ) პარლამენტი დაადგენს, რომ არსებული გარემოებების გათვალისწინებით, საჭიროა დაკავების პერიოდის გაგრძელება სამ თვეზე მეტი ვადით, მრჩეველთა საბჭოს მოსაზრების მიუხედავად. დამოუკიდებლობის პერიოდის გოპალანის საქმეზე, უზენაესმა სასამართლომ გაითვალისწინა კონსტიტუციის 22-ე მუხლი 1973 წლის ელემენტებით, რომელიც მოითხოვს სამართლებრივ ზედამხედველობას და დაკავების რეჟიმი გადააქვს სამართლებრივი სახელმწიფოს ფარგლებში. იხილეთ სამბუ ნათ საკარის დასავლეთ ბენეგალის სახელმწიფოს წინააღმდეგ საქმე, 1974(1).

⁵ ევროპული დაკავების გარანტია, რომელიც სხვადასხვა კონტექსტში გამოიყენება ძალიან მნიშვნელოვანია ტერორიზმის წინააღმდეგ საერთაშორისო თანამშრომლობის საქმეში, მაგრამ აღნიშნულმა პრაქტიკამ შესაძლოა გერმანულ და პოლონურ კონსტიტუციებში ცვლილებების შეტანა გახადოს საჭირო.

ნარების დასახვაში მაინც არ უნდა შეგვიშალოს ხელი.

კონსტიტუციური სახელმწიფოს თავდაცვა მხოლოდ მაშინ დარჩება კონსტიტუციურ ჩარჩოებში, თუ ის კონცეპტუალურად და ინსტიტუციონალურად უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობების გამოყენებას გამორიცხავს ან რაციონალურ ზღვარს მაინც ინარჩუნებს⁶. თავდაცვის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად დიდი ძალისხმევაა საჭირო როგორც ნორმატიულ, ისე პრაქტიკულ დონეზე. ბევრი კონსტიტუცია, ტენდენციურად, არეულობის შესაძლებლობას უგულვებლყოფს (იხილეთ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია). თუმცა უარყოფის უკან (ალიარებითი უარყოფის ჩათვლით) კონსტიტუცია არაფორმულირებულ, მაგრამ ფუნდამენტურ ურთიერთობას შეიცავს თვით-განადგურების შესაძლებლობასთან, რაც მაშინ გამოდის სააშკარაოზე, როცა მთავრობა და წესრიგი ექცევა ისეთი პოლიტიკის ქვეშ, რომელიც ემოციურობას ან პერმანენტულ საფრთხეს ეფუძნება. ასეთ ვითარებაში სახელმწიფო ძალადობის ელემენტების გამოყენებას თავს ვერ აარიდებს. კანონი ვერ ეწინააღმდეგება ასეთ ძალადობას, ნაწილობრივ, ალბათ იმიტომ, რომ ძალადობის გამოყენების შეზღუდვით, ის თვითგადარჩენის შანსებს შეამცირებდა. მნიშვნელოვანი ინტელექტუალური წინსვა ალბათ ისაა, რომ კონსტიტუციური აზროვნება მიმართულია სისტემური თავდაცვის პრობლემისაკენ⁷. ზემოაღნიშნული მოვლენების და მოქალაქეების უსაფრთხოების უზრუნველყოფი დემოკრატიის ან მისი საფუძვლების მიმართ შეუქცევადი გამანადგურებელი ეფექტის მაღალი

⁶ საგანგებო ვითარების და ომის შმიტისეული ვერსია ამ მოდელში არ ჯდება. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ლიბერალური და არალიბერალური სახელმწიფოების ომის წესებში განსხვავებები არ არის (პრინციპული განსხვავებები მაინც). თუმცა ასეთი პრინციპული დასკვნების თანახმად, ლიბერალური კულტურა და ხალხი ითავისებს კულტურის ჰუმანიზმს და არ ნებდება ომის ეგზისტენციალურ მოთხოვნებს.

⁷ ტრადიციული კონსტიტუციური აზროვნება უმეტესწილად შეუცვლელი დარჩა და საგანგებო მდგომარეობის ან მსგავსმა საკითხებმა ვერ მოახერხეს ცენტრალური და გადამწყვეტი ადგილის დაკავება კონსტიტუციური აზროვნების ფორმირებაში. მიმდინარე ტენდენცია თითქოს ამ მიმართულებით მიდის, თუმცა დიდი სიახლეები მაინც მოსალოდნელი არ არის, რადგან ჯერ კიდევ არის იმედი, რომ ტერორისტების ბრძოლა ათწლეულობით არ გაგრძელდება და „მეორე თავდასხმა“ ალარ განმეორდება. კონსტიტუციური თეორია განსაკუთრებით ეფექტურია დანაწევრების საკითხებში, ხოლო უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული თემები, შესაძლოა, კვლავ მარგინალიზებული დარჩეს. ამის მიზეზი ნაწილობრივ ისაა, რომ საჯარო სამართალი, ძირითადად, განიხილავს ისეთ რუტინულ საკითხებს, როგორცაა ზონების დაყოფა ან სკოლის სასწავლო გეგმა. სკოლის სასწავლო გეგმის კონსტიტუციური პრობლემები ერთგვარი გამოცდაა: თუ სეკულარიზმი, ნეიტრალიტეტი, რელიგიის თავისუფლება და მსგავსი საკითხები ტერორიზმის ფარდის ქვეშ განიხილება, მაგალითად, როცა გინებს არგუმენტის ჩამოყალიბება იმის თაობაზე, თუ როგორ შეიძლება შეეწყოს ხელი ტერორიზმს სასწავლო გეგმის შერჩევით, ან როგორ აყალიბებს ტერორისტებს გარიყულობის გრძნობა და ა.შ., უსაფრთხოების პრობლემები რეალურად ცვლის კონსტიტუციურ პრობლემებს.

ალბათობის მქონე პოლიტიკური ქმედებისკენ მიმართული სხვა ინსტიტუციონალური რეაგირების ფორმების გათვალისწინებით, დემოკრატიის მექანიზმებთან, პოლიტიკურ წყობასთან მიმართებში, წარმოიშვა შემდეგი პარადიგმები:

- არსებული სისტემის ფარგლებში საფრთხესთან თავის გაართმევა, სამართლებრივი და ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების მისაღებად განხორციელებული პროპორციონალიზმის ანალიზში ცვლილებების შეტანით („ჩვეულებრივი ვითარება“⁸ ან „თუ შეიძლება ნუ აჰყვებით პანიკას, პოლიცია აკონტროლებს სიტუაციას“⁹);
- „მწუხრის ზონა“¹⁰ ან „სტრესული პერიოდი“: აქ კონტრტერორისტული არსენალი კვლავ სამართლებრივი სახელმწიფოს პარამეტრებში ჯდება. მოდელი ითვალისწინებს ტერორიზმის პრობლემის კონსტიტუციურად მოგვარებას სამართლებრივი გზით და არსებულ სტანდარტებზე დაყრდნობით.
- თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია (ტერორიზმთან საბრძოლველად);
- პრევენციული სახელმწიფო (წინასწარი დაკავების რეჟიმის მქონე სახელმწიფოს ჩათვლით, რომელშიც პრევენციული ზომების ფარგლებში მასობრივი დაკავება (ან ზოგიერთ შემთხვევაში მისი ეკვივალენტები, მაგ., გაძევება, ექსტრადიქცია, გადაადგილება, მოქა-

⁸ ტერმინი გამოყენებულია შემდეგ ნაშრომში: ორენ გროსი, ქაოსი და წესები. რეაგირება ძალადობრივ კრიზისზე ყოველთვის კონსტიტუციური უნდა იყოს თუ არა? იელი ჯ.ჯ. 1011, 1021, რომელიც აღწერს აღნიშნულ ვითარებას შემდეგნაირად: „მოდელი „ჩვეულებრივი ვითარება“ ეფუძნება კონსტიტუციური სასოლუტიზმის და სრულყოფილების ცნებებს. ამ მოდელის მიხედვით, ჩვეულებრივი იურიდიული ნორმების და კანონების დაცვა გრძელდება არსებითი ცვლილებები გარეშე საგანგებო ვითარებებში და კრიზისის დროსაც კი. კანონი ომისა და მშვიდობის პერიოდში ერთგვარად სრულდება. „იგი ასევე განიხილავს საგანგებო ძალების სხვა მოდელს, რომელთაც ერთი კატეგორიის — „კომპრომისის მოდელის“ ქვეშ აერთიანებს. აღნიშნული მოდელი ჰგავს, ჩემს მიერ მოხსენიებულ მაიკლ როზენფელდის გამოთქმას „სტრესული პერიოდი“. ორენ გროსის აზრით, „კომპრომისული მოდელის“ ფარგლებში არსებულ ნორმატიულ სტრუქტურასთან, უსაფრთხოების ზომებთან და საჭიროებებთან მორგება ხდება. თუმცა სისტემა, შეძლებისდაგვარად, მაქსიმალურად უცვლელი რჩება. დაიშვება მხოლოდ გამოწვევის ცვლილებები საგანგებო ვითარების საპასუხოდ. ასეთი კომპრომისი, კანონის უზენაესობის და ფუნდამენტური დემოკრატიული ღირებულებების უწყვეტ დაცვას უზრუნველყოფს და ამავე დროს, სახელმწიფოს სთავაზობს ადეკვატურ ზომებს თავს დატეხილი კრიზისის დასაძლევად“. ჩემ მიერ განხილული სხვა მოდელი განსხვავდება (ნაწილობრივ და ზოგჯერ არა მიზანმიმართულად) არსებული მოდელისგან. სხვა მოდელში დასაშვებია ცვლილება იმ მოტივით, რომ ზოგჯერ საჭიროა ზოგიერთი ღირებულების უგულვებლყოფა მათივე გადასარჩენად.

⁹ მინიშნება უნგრულ რომანთან იენო რეიტოს მიერ (კარანტინი დიდ სასტუმროში), სადაც პოლიციის შერიფი წარმოთქვამს ამ ფრაზას სასტუმროში ატეხილი პანიკის დროს.

¹⁰ Peter Margulies, Judging Terror in the “Zone of Twilight”: Exigency, Institutional Equity, and Procedure After September 11th. 84 B.U.L. Rev. 383 (2004)

¹¹ Michel Rosenfeld, JUDICIAL BALANCING IN TIMES OF STRESS: COMPARING DIVERSE APPROACHES TO THE WAR ON TERROR.

ლაქობის ჩამორთმევა) გამოიყენება როგორც უპირატესი ინსტრუმენტი.

- კონტრტერორისტული სახელმწიფო;
- საგანგებო ვითარება: I. ზოგიერთი კონსტიტუციის თანახმად, შიდა აშლილობა საგანგებო ვითარების გამოცხადებისთვის საკმარისი საფუძველია. აღნიშნული საკითხი განხილულია ქვეთავში საგანგებო ვითარების სათაურით. ამ შემთხვევაში, განსაკუთრებული მდგომარეობის წინასწარი გათვლა ხდება, რის შემდეგაც ეს მდგომარეობა მისაღებია მხოლოდ დროებითი სტატუსით. კონსტიტუციურად დასაშვები და პროცედურულად წინასწარ განსაზღვრული გადახვევა ჩვეულებრივი ვითარებიდან, გადანყვეტილებების მიღების სტანდარტული რეჟიმიდან და ადამიანის უფლებების უზრუნველყოფის სფეროდან (ან სპეციალური დროებითი მოდელის განმავლობაში¹²). II. საგანგებო ვითარების ალტერნატიული მნიშვნელობა გულისხმობს აღმასრულებელი ძალაუფლების შეუზღუდავ გამოყენებას (სამხედრო ან უშიშროების სფეროში) კრიზისის პერიოდში, ხოლო ამ მოდელის კონსტიტუციური ელემენტი ისაა, რომ კრიზისის დაძლევის შემდეგ სახელმწიფო დაუბრუნდება კონსტიტუციურ ღირებულებებს და კრიზისის დროს გადანყვეტილებების მიმღები პირები ანგარიშვალდებულები იქნებიან თავიანქმედებებზე¹³. ასევე, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ საგანგებო ვითარების შმიტისეულ ვერსიაში კონსტიტუციონალიზმის უარყოფა ხდება. აქ საგანგებო ვითარების გამოცხადება უმაღლესი ხელისუფლის პრეროგატივაა და, ამდენად, კონსტიტუციური ჩარჩოების გარეთ ექცევა. აქ ერთადერთი შეზღუდვა წარმატების ნაკლებობაა.
- ომი (საომარი ძალების გამოყენების ნორმები კონსტიტუციაში დადგენილი არ არის, თუმცა აცხადებენ, რომ მათი გამოყენება კონსტიტუ-

ციურია, რადგან თავად კონსტიტუციის დინამიკი იძლევა ამის საშუალებას¹⁴.

ზემოთ ჩამოთვლილი ვარიანტები საბოლოო არაა და არც ერთმანეთისგან იზოლირებული¹⁵. პირიქით, წარმოდგენილი ჯგუფები არასტაბილურია და მერყევი, ნაწილობრივ, ალბათ იმიტომ, რომ საერთაშორისო ისლამური ტერორიზმის ბუნება, მნიშვნელობა და პოლიტიკური შეხედულებები მუდმივად იცვლება, არასტაბილური და შერეულია, ნაწილობრივ კი იმიტომ, რომ ალტერნატიული კონსტიტუციური რეაგირება, უბრალოდ, რეაქცია იქნებოდა და არა ქმედითი ღონისძიება. გარდა ამისა, მსოფლიო მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა, არადა აუცილებელია ჩვენი ცხოვრებისა და კონსტიტუციონალიზმის სისტემური შეცვლა. დემოკრატიები და სხვა სახელმწიფოები ზოგიერთ მეთოდს, ინსტიტუციურ წყობას და თანამშრომლობის გზებს უკვე სხვაგვარად, კონტრტერორისტული პერსპექტივიდან უყურებენ. ახალი სტრუქტურების ელემენტები ინოვაციური არაა, მაგრამ საფრთხის ალბათობაზე და პანიკის დაძლევაზე ორიენტირებული პერსპექტივაა, ამ ზომების გამოყენების გამო, კონსტიტუციური პარადიგმის შეცვლის მოსალოდნელობაზე მიუთითებს. ეს ცვლილება კი იქნება თავისუფლებაზე დამყარებული რეჟიმიდან¹⁶ უსაფრთხოებაზე დამყარებულ რეჟიმზე გადასვლა.

ზემოაღწერილი მიდგომები იმის მიხედვით განსხვავდებიან თუ რა კონკრეტულ სიტუაციასთან გვაქვს საქმე, რისკთან (რამდენად მოსალოდნელია უბედურება), თუ რისკის განევასთან. „ჩვეულებრივი ვითარების“ მოდელის გარდა, ყველა დანარჩენი მოდელი პრევენციული ზომების გატარების საშუალებას მეტ-ნაკლებად რეალისტური ალბათობის საფუძველზე იძლევა¹⁷. როგორც იუ-

¹² Bruce Ackerman, *The Emergency Constitution*, 113 *Yale L.J.* 1029, (2004). The crisis is understood to be acute, the polity is singularly focused on survival and all other political concerns and objectives recede into the background, at 1040.

¹³ „თუმცა ზღვარი ნორმალურ ვითარებასა და საგანგებოს შორის ხშირად სუსტია და განსხვავებები ამ ორ კატეგორიას შორის რთული ხდება, ზოგჯერ შეუძლებელიც კი. ფაქტობრივად გამონაკლისი აღარ აღიქმება გამონაკლისად“. „ზოგჯერ დგება ისეთი გარემოებები, როცა მძიმე საშიშროებას ან საფრთხესთან გამკლავებისთვის საჭირო მეთოდებს კონსტიტუციური ჩარჩოებიდან გასვლა მოჰყვება, ზოგჯერ სხვა დროს მისაღები კონსტიტუციური პრინციპები, წესები და ნორმებიც კი ირღვევა. თუმცა აღსანიშნავია, რომ თუკი რეაგირების ასეთი ფორმები სათანადო დროს და სათანადო ვითარებაში გამოიყენება, ეს გააძლიერებს და არ შეასუსტებს კონსტიტუციურ ერთგულებას და კანონის უზენაესობის პატივისცემას“. Gross, *op. cit.* 1022-23. ერთი მხრივ, ესაა გულწრფელი და რაციონალური მცდელობა კარლ შმიტის ხსნის.

¹⁴ „სასამართლოების ტრადიციული თავშეკავება, მიიღონ გადაწყვეტილებები კონსტიტუციურ საკითხებზე მწარე მაგალითს გვაძლევს იმ ტრუზიზმისა..., რომლის მიხედვითაც, ომის დროს კანონები უტყვევია“. William H. Rehnquist, *All the Laws But One: Civil Liberties in Wartime* 202 (1998).

¹⁵ Noah Feldman, *Choices of Law, Choices of War*, 25 *Harv. J. L. & Pub. Pol'y* 457 (2002) აცხადებს, რომ საერთაშორისო ტერორიზმი როგორც „ომის“ ისე „დანამაჟის“, მოდელში ჯდება. საბოლოო ჯამში კი ალბათ არც ერთი მათგანი არ არის ადეკვატური კატეგორია.

¹⁶ L. A. Powe, Jr., *Situating Schauer*, 72 *Notre Dame L. Rev.* 1519, 1531-32 (1997): speech is a “good times civil liberty”.

¹⁷ „დუსელდორფის სააპელაციო სასამართლომ დაადგინა, რომ ე.წ. ისლამური ტერორისტული ორგანიზაციების „სლფერების“ (“sleepers”) ძიებაში, იმ პირების წრე, რომლებიც ძიების არეალში უნდა მოექცეს, უნდა განისაზღვროს. დასაშვებია მხოლოდ საეჭვო ქვეყნების ან სპეციფიკური რელიგიური ჯგუფების (მაგ., მუსლიმი პირები) პირადი მონაცემების გადაცემა და არა გერმანიის მოქალაქეების, რომლებიც არც მუსულმანები არიან და არც საეჭვო ქვეყნის მოქალაქეები.“ Lepsius *Liberty, Security, and Terrorism: The Legal Position in Germany*, 5 *German Law Journal* No. 5 (1 May 2004) Part Two, referring to decisions of OLG Düsseldorf, *Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht* 629 (2002), with different reasoning OLG Frankfurt, *op. cit.*, 626-627. http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=423#_edn11

რიდიულ-პოლიტიკური სტრატეგიები, მათ წინაშე ისმის შემდეგი შეკითხვა: როგორ განისაზღვრება, რის საფუძველზე და რა პროცედურებით მომავალი მოვლენების ალბათობა? მაშინაც კი, როცა არ არსებობს მკაფიო ტექსტობრივი მასალა, ზემოჩამოთვლილი მოდელები წარმოგვიდგენენ იურიდიული რეაგირების საინტერესო ვერსიებს, რომლებიც საერთაშორისო ტერორიზმის კონტექსტში გაჩნდა, მაგრამ ყოველთვის ტერორიზმს არ უკავშირდება.

სხვადასხვა პოლისების გვერდით ჩნდება სპეციფიკურად, საერთაშორისო ტერორიზმთან დაკავშირებული რეაგირების ზომები. ამ ზომების კონგლომერატს მე კონტრტერორისტულ სახელმწიფოს ვუნოდებ. რეაგირების ამ ფორმების კომბინაცია თანამედროვე დემოკრატიებში ჩნდება და ყველა მათგანის გამოყენება კონტრტერორისტული მოტივით ხდება. ბევრი მეთოდი თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიიდან ან პრევენციული სახელმწიფოდან იღებს სათავეს და ამ მოდელებში წარმოდგენილ ლეგიტიმაციას ნაწილობრივ იზიარებს. ვვარაუდობ, რომ გარემოებების უცვლელად დარჩენის შემთხვევაში, დემოკრატიები კონსტიტუციის ტექსტში კონტრტერორისტულ სახელმწიფოს მისი განსაკუთრებული უფლებამოსილებით არ აღიარებენ, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ ტერორისტულ შემეცნებაში მოხდება თვისობრივი ცვლილება, რაც საზოგადოებას იძულებულს გახდის, გადააფასოს ფუნდამენტური შეხედულებები რისკების შესახებ. არსებული ტენდენცია მიუთითებს დამატებითი პრევენციული ზომების და თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ელემენტებთან კომბინაციაში პრევენციული სახელმწიფოს გაფართოების პროცესის ნორმალიზებას.

2. თავდაცვისუნარიან დემოკრატია და პრევენციულ სახელმწიფოში პოლიტიკურ საფრთხეებთან გამკლავება

წინამდებარე სტატიაში მხოლოდ თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიისა და პრევენციული სახელმწიფოს იმ პარადიგმებს განვიხილავ, რომლებიც მოსალოდნელია, რომ კონსტიტუციურად რატიფიცირებული იქნება ბევრი დემოკრატიის კონსტიტუციურ სისტემაში. ამ ორი მოდელის ელემენტების შერჩევით, გამოკვეთილი კონტრტერორისტული სახელმწიფოს წარმოსახვა შესაძლებელი. კონტრტერორისტული სახელმწიფოს გამოკვეთაში ის იგულისხმება, რომ სახელმწიფოს მიერ გატარებული პრევენციული ზომები მხოლოდ ტერორიზმზეა ორიენტირებული. თუმცა პრობლემურია ის საკითხი, რომ კონტრტერორისტული სახელმწიფოს იურიდიულ პოლისებს აუცილებლად ექნება გადაძვლები ეფექტი. შედეგი კი ის იქნება, რომ კონტრტე-

რორისტული სახელმწიფო პრევენციული სახელმწიფოს ლეგიტიმაციას და ინტეგრირებას მოახდენს და ასევე, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის კონსტიტუციონალიზაციის ელემენტებს მოიცავს.

2.1. რა არის თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია?

უმრავლესობის მმართველობა დემოკრატიის დეფორმაციის შესაძლებლობას ქმნის, „კარგი ცხოვრების“ ილუზიას ავრცელებს, რაც „კარგი ცხოვრების“ ალტერნატიული ფორმების და დამოუკიდებელი განსაზღვრების ჩამოყალიბების საშუალებას აღარ იძლევა. დემოკრატიული პროცესის ფარგლებში, დემოკრატიის მექანიზმების გამოყენებით (სიტყვის, შეკრების და არჩევანის თავისუფლება), შესაძლებელია ისეთი რეჟიმის ჩამოყალიბება, რომელიც რეალურად ძირს უთხრის დემოკრატიას. „დემოკრატიის შესახებ ყოველი დროის საუკეთესო ხუმრობა ისაა, რომ დემოკრატია თავის მომაკვდინებელ მტრებს თავად აძლევს მისი განადგურების საშუალებებს“¹⁸. ტოლერანტობას ცალკეულ პოლიტიკურ ვითარებაში შესაძლოა თვითმკვლელობა მოჰყვეს. როგორც ლორდი ექშენი ამბობს: „ზოგჯერ ტოლერანტობამ შეიძლება საზოგადოება გაანადგუროს, ზოგჯერ კი დევნა არის თავისუფლების მომაკვდინებელი.“¹⁹

დღეს თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია მოიაზრება როგორც ბრძოლა რადიკალური მოძრაობების, განსაკუთრებით კი, რადიკალურად განწყობილი პარტიების და მათი საქმიანობის წინააღმდეგ. აღნიშნული მიდგომის ინტეგრირება სრულად დემოკრატიული გერმანიის კონსტიტუციაში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განხორციელდა²⁰. ადამიან-

¹⁸ “Das wird immer einer der besten Witze der Demokratie bleiben, dass sie ihren Todfeinden die Mittel selber stellte, durch die sie vernichtet wurde,” Joseph Goebbels, quoted in K.D. Bracher et al. (Eds.), *Nationalsozialistische Diktatur, 1933-1945: Ein Bilanz*, 16 (1983). ტერმინი „თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია“ ცნობილი გახდა ინგლისურენოვანი ლიტერატურიდან პოლიტიკური მეცნიერებების დარგში, კარლ ლოვენშტაინის 1937 წლის სტატიიდან – Loewenstein, *Militant Democracy and Fundamental Rights*, 31 *American Political Science Review* 417 (1937). მეორე მსოფლიო ომამდე, ბევრი კონსტიტუციური რეჟიმი იყენებდა სხვადასხვა მეთოდს თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის სპექტრიდან (პარტიების გაუქმება ფორმების აკრძალვა და ა.შ.). ეს ხდებოდა მანამ, სანამ თავად ტერმინი დაიბადებოდა. თუმცა ეს მეთოდები, როგორც წესი, გამოიყენებოდა ნახევრად დემოკრატიული და ავტორიტარული პოლიტიკური სისტემების დასაცავად პოპულარული ფაშისტური მოძრაობებისგან, რომლებიც შთაბეჭდილ შედეგებს აღწევდნენ არჩევნებში.

¹⁹ Lord Acton, *Smith’s Irish History*, in *History of Freedom*, edited by Figgis and Lawrence. London. 1907. 252.

²⁰ გერმანიის ძირითადი კანონმდებლობის რამდენიმე კომპონენტი ემსახურება დემოკრატიის დაცვას შელახვისგან. ეს კონსტიტუციური პრინციპები, ძირითადად, უკავშირდება პოლიტიკურ დემოკრატიათან ახლოს მყოფ ინსტიტუტებს (უმეტეს შემთხვევაში, პოლიტიკურ პარტიებს). რამდენიმე პოსტკომუნისტური კონსტიტუცია, რომლებიც ჩამოყალიბდა დემოკრატიისკენ სვლის პროცესში, გერმანულ მოდელზეა აგებული და ღიად კრძალავს რომელიმე ორგანიზაციის მიერ სახელმწიფოს გაკონტროლებას (მაგალითისთვის იხილეთ ჭუნგარყის ჩონსტიტუტიონ, *Art. 2(3)*; ჯოლანდის Constitution, *Art. 13*).

თა უფლებების დაცვის და ფუნდამენტური უფლებების ევროპის კონვენციის (1950) მე-17 მუხლი ისე აღწერს აღნიშნულ პრობლემას, რომ გაამართლოს ბევრი კონტრტერორისტული ქმედება:

„ამ კონვენციაში არ არსებობს არანაირი საფუძველი იმისა, რომ რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფს ან პირს მიენიჭოს ამავე კონვენციაში განსაზღვრული უფლებების და თავისუფლებების ხელყოფის უფლება, ისეთ საქმიანობაში ან მოქმედებაში მონაწილეობა, რაც დააზარალებს კონვენციით განსაზღვრულ უფლებებსა და თავისუფლებებს. ამასთანავე, არც ამ უფლებების და თავისუფლებების შეზღუდვა დასაშვებია კონვენციაში განსაზღვრულ შეზღუდვებზე მეტად.“

ტოტალიტარულ მოძრაობებთან დაკავშირებული საფრთხე მხოლოდ იმაში არ მდგომარეობდა, რომ არჩევნებში ფაშისტები გაიმარჯვებდნენ. ლოვენშტაინი ამბობს, რომ ტოტალიტარულ რეჟიმებს არა ძალადობა, არამედ ემოციურობა აერთიანებს. აი რით ხდება კანონის უზენაესობის ჩანაცვლება. ავტორიტარული რეჟიმები და ფაშისტური მოძრაობები ემოციური მობილიზების მეთოდების არსენალს ფლობენ. ნაციონალური თავდადება და ძალადობა, ფიზიკური ძალადობის საფრთხის ჩათვლით, პოლიტიკური ემოციურობის ყველაზე გავრცელებული ელემენტებია. ასეთი პოლიტიკის ერთადერთი რეალური მიზანია, რადაც არ უნდა დაჯდეს, ძალაუფლება მოიპოვოს და შეინარჩუნოს. ასეთი დახასიათება ალ-ქაიდას მოძრაობაზეც ვრცელდება. ისინი ამ მიზნის წარმატებით მიღწევას მხოლოდ მაშინ შეძლებენ, თუ დემოკრატიული ინსტიტუციონალური ინფრასტრუქტურის ფარგლებში იმოქმედებენ.

დემოკრატიები საკმაოდ დაუცველია ემოციურად მანიპულირებადი პოლიტიკის და გამოწვევების წინაშე. ამდენად, ტოტალიტარული რელიგიური ფუნდამენტალიზმის ემოციურობა სულაც არ არის შორს ექსტრემალური მემარჯვენე და მემარცხენე ტოტალიტარული მოძრაობების ემოციურობისგან. უფრო მეტიც, ტერორისგან გამომწვეული საფრთხე და შიში საფუძველს უყრის ემოციურ ან ირაციონალურ პოლიტიკას. მიუხედავად იმისა, რომ დღესდღეობით, სეკულარულ საზოგადოებაში მაინც, იმის მოსალოდნელობა, რომ დემოკრატიული რეჟიმი დაინგრევა დემოკრატიული პოლიტიკური ინსტიტუტების და პროცესების ხელყოფით, საკმაოდ დაბალია. თუმცა ნათელია, რომ დემოკრატიის დამცავი მექანიზმები ძალიან სუსტია. ნათელი სურათი სახელმწიფოს შესაძლებლობაზე, წინააღმდეგობა გაუწიოს ტერორიზმს არ გვაქვს (ნაწილობრივ იმიტომ,

რომ ასეთ შესაძლებლობებზე კარგი წარმოდგენა „მტერს“ უფრო დაეხმარებოდა). ლიბერალური კონსტიტუციური სტრუქტურების შესახებ კი უფრო ნაკლები ცოდნა გვაქვს მაშინ, როცა სახელმწიფოს და ხელისუფლებაში მყოფი პოლიტიკური ძალები კონტრტერორიზმის სახელით შეზღუდვების გარეშე მოქმედებენ. ამჟამინდელი ინსტიტუციონალური წყობა შემზღუდველი ზომების ლეგიტიმურობის (ან შესაბამისობის) მხოლოდ მცირედი კონტროლის საშუალებას იძლევა და ზრდის სახელმწიფო ორგანოების ძალაუფლებას მოქალაქეებთან მიმართებაში.

თანამედროვე საერთაშორისო ტერორიზმსა²¹ და დემოკრატიული ინსტიტუტების ხელყოფას შორის აშკარა განსხვავებები სახეზეა და ამიტომაც ამ ორი სხვადასხვა მოვლენის მიმართ თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის საპასუხო ქმედებებიც განსხვავებულია. საერთაშორისო ტერორისტების მოქმედება ფარული და გასაიდუმლოებულია. ის საზოგადოებრივი საფრთხის შექმნას ისახავს მიზნად. იურიდიული განსაზღვრების მიხედვით, ძალადობა ხალხის წინააღმდეგ საზოგადოების დაშინებას ისახავს მიზნად, რათა ძალისმიერი მეთოდებით ხელი შეუწყოს საჯარო პოლიტიკის შეცვლას. ცვლილება კი, იგულისხმება, რომ აუცილებლად მოხდება, რადგან დემოკრატიული პოლიტიკური საზოგადოება მოვლენებს რეაგირების გარეშე არ ტოვებს. ტერორისტული აქტის მეორე ფუნდამენტური მიზანი მთავრობის ფუნქციონირების დარღვევა ან საზოგადოებისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის სერვისების მოშლაა და ამ გზით საჯარო პირების იძულება, დააკმაყოფილონ კონკრეტული მოთხოვნები. ტოტალიტარული მოძრაობის უკან მდგომი ემოციური პოლიტიკა დემოკრატიის ღია სამართლებრივ ინსტრუმენტებს იყენებს, რათა შეუქცევადი, ანტიდემოკრატიული

²¹ „ზოგადად, არსებობს შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ ტერორისტული აქტი, ჯგუფი ან ორგანიზაცია, პირველ რიგში, ირჩევს კონკრეტულ სტრატეგიას, მიაყენოს ხილვადი, მასშტაბური ზიანი არასამხედრო მოსახლეობას, რათა მოახდინოს მტრის სისტემის და რეჟიმის დესტაბილიზაცია. ტერორიზმის სტრატეგია გამომდინარეობს სხვა ფორმის მილიტარისტული მოქმედებიდან, როგორცაა პარტიზანული ან გორილას ომები, რომლებიც დამპყრობლის ძალაუფლების და პოლიტიკური რეჟიმის მოქალაქეთა და ინფრასტრუქტურის განადგურებას ისახავს მიზნად. მეორე მახასიათებელი არის გაცხადებული ტერორისტული მიზნები: ტერორისტები წინააღმდეგობას უწევენ და სურთ რადიკალურად შეცვალონ, სოციალურ-პოლიტიკური სტატუს-კვო ეროვნულ, რეგიონალურ ან გლობალურ დონეზე. ეს განასხვავებს ტერორიზმს სხვა ტიპის ორგანიზებული დანაშაულისგან, რომლის მიზანია პირადი მოკვლა“. Renate Mayntz, *Organizational Forms of Terrorism Hierarchy, Network, or a Type sui generis?* MPIfG Discussion Paper 04/4. საერთაშორისო ტერორიზმს აქვს უფრო რელიგიური ვიდრე სეკულარული საფუძველი, მასშტაბებით ის საერთაშორისოა და ხასიათდება ქსელური სტრუქტურით, რაც მასთან ბრძოლას და მის წინააღმდეგ არსებული კანონების გამოყენებას ართულებს. მაგალითისთვის იხილეთ, Hirschmann, Kai, 2000: *The Changing Face of Terrorism*. In: *International Politics and Society* 7(3), 299–310.

ძალაუფლების სისტემა დაამყაროს²². შეუქცევადი ცვლილება შესაძლოა მუსულმანურ ქვეყნებში ისლამური ფუნდამენტალისტების მიზანი იყოს, იქ, სადაც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია მმართველობის შესაფერისი მოდელია.

არსებობს სანინალმდეგო აზრიც, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ განსხვავებები ტერორიზმსა და პოლიტიკურ ფუნდამენტალიზმს შორის უფრო და უფრო ნაკლებია. ალჟირში თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის უკიდურესი ფორმა იქნა გამოყენებული იმ პერიოდში, როცა არჩევნები გაუქმდა, რადგან მოსალოდნელი იყო ახალი ისლამური ფუნდამენტალისტების (ადგილობრივი ჯგუფის) გამარჯვება, რომლებიც მსხვილმასშტაბიან ტერორისტულ აქტებში მონაწილეობდნენ²³. ცალკეულ ეროვნულ ტერორისტულ ორგანიზაციებს ნამდვილად ჰქონდათ სამოქალაქო პოლიტიკური ფრთა, ხოლო ეროვნულ-რადიკალურ, ისლამურ მოძრაობებს და ადგილობრივ რელიგიურ ორგანიზაციებს შესაძლოა ძლიერი კავშირები ჰქონოდათ საერთაშორისო ტერორისტულ ქსელებთან²⁴.

კიდევ ერთი პოტენციური სხვაობა ისაა, რომ თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია შეიქმნა სეკულარული ტოტალიტარული მოძრაობების წინააღმდეგ საბრძოლველად, ხოლო ტოტალიტარული პოლიტიკური მოძრაობები მეტწილად ტერორისტულ მეთოდებს იყენებდნენ და არალეგალურ ქსელებს აკონტროლებდნენ. უფრო მეტიც, ანტი-

²² ისტორიული გამოცდილება გვასწავლის, რომ ტოტალიტარულ მოძრაობაზე დაფუძნებული ემოციური პოლიტიკა იყენებს ძალადობას და ტერორისტულ მეთოდებს დაშინების მიზნით.

²³ კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ერთ-ერთი პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ ძლიერი და ხანგრძლივი შეზღუდვები მოქმედებს იმ ქვეყნებში, რომლებიც არც კი არიან მომნიშვნელოვანი დემოკრატიები. ფაქტობრივად, ანტიტერორისტული ზომები და მუდმივი საგანგებო მდგომარეობა ინვესტ მუდმივ რეპრესიებს და ამდენად, დემოკრატიის დამაბრკოლებელი ფაქტორი ხდება. ტერორიზმის მასშტაბების გათვალისწინებით, ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ალჟირი, რომელიც ესაზღვრება მუდმივ სამოქალაქო ომს, ცხადია, რთულია დემოკრატიის გავრცელება. აქ ერთ პარადოქსთან გვაქვს საქმე, რომელიც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის პარადოქსს ჰგავს: ანტიტერორისტული ზომები, რომლებიც ადამიანის უფლებებთან და დემოკრატიასთან წინააღმდეგობაში მოდის ლეგიტიმური ხდება. ამ პარადოქსის მაგალითი საბერძნეთის უახლეს კანონმდებლობაში გვხვდება. კანონი 3251/2004 ტერორისტული აქტისგან გამოყოფს ქმედებას, რომელიც დემოკრატიული რეჟიმის დამყარების მიზნით ან მის დასაცავად, ან ფუნდამენტური უფლებების გასაზარებლად ხორციელდება. ეს მიდგომა თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ცნებას ეწინააღმდეგება (უფლებების შელახვის აკრძალვა), რომელიც ადამიანის უფლებების ევროპული კონვენციით არის გარანტირებული (მუხლი 17 და 18). ბერძნული კანონმდებლობის მსგავსი შემთხვევები ბევრ ქვეყანაში გვხვდება. მაგალითად, სამხრეთ აფრიკაში ახლახანს დასრულდა ბრძოლა, რომელიც დამორჩილებლობის მოძრაობა (და მთავრობა) ტერორისტულ აქტებში მონაწილეობდა. ცხადია, ANC ფუნდამენტური ისლამური ტერორიზმის განსხვავებული აღმონაწილეა, რადგან მისი მემკვიდრეობა ნამდვილად დამყარდა დემოკრატია. ბერძნულ კანონმდებლობაში წარმოდგენილი პოზიცია აშკარად უხეშია, რადგან პროდემოკრატიული ტერორიზმის დაშვება შეუძლებელს ხდის შედგეს საერთაშორისო შეთანხმება ტერორიზმზე.

²⁴ იხილეთ Victor Ferreres Comella, *The New Regulation of Political Parties in Spain, and the Decision to Outlaw Batasuna*, in *Militant Democracy*, *supra* note 2, at 133.

სეკულარისტული ჯგუფები, რომლებიც მუსულმანურ უმრავლესობასთან ერთად ტერორიზმზე აკეთებენ ორიენტაციას, დაინტერესებული არიან რადიკალური ისლამური სახელმწიფოების შექმნით. ეს იგივეა, რაც შეუქცევადი ანტიდემოკრატიული რეჟიმის შექმნის მცდელობა, როდესაც ადამიანის ფუნდამენტური არჩევანის გაკეთების უფლება არ აქვს. „ტრადიციული“ პოლიტიკური ტერორიზმის პერსპექტივიდან, ამ ტიპის რელიგიურად მოტივირებული საერთაშორისო ტერორიზმი სრულიად განსხვავებულია, რადგან ტერორიზმზე დაფუძნებული ბევრი მოძრაობა დემოკრატიას, როგორც პრინციპს არ ეწინააღმდეგება. ინტელექტუალურად კი ეს საზოგადოება საოცარი თვისებით გამოირჩევა: პოლიტიკური მოქმედების ორივე ფორმა პოლიტიკური ფანატიზმის მსოფლმხედველობის ნაწილია, რომელიც ლიბერალიზმის საპირისპირო ცნებაა.

გასაკვირი არაა, რომ სამართლებრივი მეთოდები, რომლებიც ტოტალიტარული პოლიტიკური მოძრაობების წინააღმდეგოდ ჩამოყალიბდა უფრო და უფრო გამოიყენება დემოკრატიებში იმ რელიგიური ფუნდამენტალისტური მოძრაობების წინააღმდეგ, რომლებიც ითვლება, რომ ტერორისტული ქსელების მხარდაჭერას ახორციელებენ. ეს რელიგიური მოძრაობები დემოკრატიული პროცესის და კანონის უზენაესობის უპირატესობების ტერორიზმთან კომბინირებას ისახავენ მიზნად, რათა ხელი შეუწყონ იმ ტერორისტულ მოძრაობებს, რომლებიც დაინტერესებული არიან, ვესტერნიზებული ისლამური და „არაერთგული“ რეჟიმების დესტაბილიზაციით. ზოგიერთი რელიგიური ფუნდამენტალისტური მოძრაობა ტერორისტული დაშინების პრინციპს ეფუძნება, ისევე როგორც არატოტალიტარული პოლიტიკური მოძრაობები, მაგ., ბასკური პოლიტიკური ექსტრემიზმი და ეტა. ისტორიულად, ტოტალიტარული მოძრაობები იყენებდნენ როგორც დემოკრატიულ საშუალებებს, ისე ტერორისტული დაშინების ინსტრუმენტს (იხილეთ ვაიმარის გერმანიის მაგალითი).

2.2. პრევენციული სახელმწიფო

კონტრტერორისტული რეაგირების სპექტრი შეიძლება ძალიან ფართო იყოს, მაგრამ იმის გათვლა კი იოლია, რომ კონტრტერორისტული რეაგირების ფორმებმა შესაძლოა მომავალში ძალთა ახლებურ განაწილებას და ფუნდამენტური უფლებების რესტრუქტურისა და შეუწყოს ხელი. ეს ახალი პარადიგმა კი, პრევენციული სახელმწიფოს სახეს იღებს. ტერმინი „პრევენციული სახელმწიფო“, პირველად პროფესორმა კეროლ შტრაიკერმა²⁵ გამოიყენა. იგი აღნიშნავდა, რომ სისხლის

²⁵ Carol S. Steiker, *op. cit.*

სამართლის კოდექსი და ამ კოდექსიდან გამომდინარე აღსულების ღონისძიებები საშიში ინდივიდების ნეიტრალიზების ყველაზე მნიშვნელოვანი გზა არ არის. 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტის შემდეგ პრევენციული პარადიგმა ტერორიზმის წინააღმდეგ გატარებულ ღონისძიებებს შორის ყველაზე უფრო მისაღები ფორმა გახდა²⁶.

კონტრტერორისტული ღონისძიებები, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო ტერორისტული საფრთხის წინაშე მიმართული ზომები, მიზნად ისახავს პრევენციას. ასეთი ღონისძიებების ფარგლებში გამოიყენება საშიშ ადამიანებთან (ნარკოტიკებით მოვაჭრეები, ფულის გათეთრებით დაკავებული პირები, ბავშვებით მოვაჭრეები და ა.შ.) თავის გართმევისთვის შექმნილი მეთოდები, რომლებიც, ერთგვარად, სამართლებრივი ნორმების კრიზისს ქმნიან. ეს მეთოდები ისტორიულ სიახლეს არ წარმოადგენს, სიახლე ისაა, რომ დადგენილი ზღვრის გადაკვეთა უკვე ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა. ზღვრის გადაკვეთაში ვგულისხმობ იმას, რომ სამართლებრივად იოლად მოპოვებადი დაზვერვის შედეგები არა მხოლოდ პრევენციულ კონტექსტში გამოიყენება, არამედ კრიმინალურ საქმიანობაშიც. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში პატრიოტის აქტით ნაწილობრივ მოიხსნა შეზღუდვები მოსასმენი აპარატით მოპოვებული ინფორმაციის კრიმინალურ კონტექსტში წარმოდგენაზე. პრევენციული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისთვის, ასევე მნიშვნელოვანია ის, რომ საზღვრის გადაკვეთის პროცედურები, რომლებიც დასაშვებია ტერორიზმის კონტექსტში, შესაძლოა მისაღები გახდეს გლობალური ტერორისტული კონტექსტის მიღმაც, არა მხოლოდ ანტიკრიმინალური, არამედ სახელმწიფოს ზოგადი ადმინისტრაციული პროცედურების ფარგლებშიც.

პრევენციული სახელმწიფოს ცნება უფრო და უფრო ხშირად გამოიყენება თავდაპირველი კრიმინალური სამართლის პარადიგმის მიღმა იმ სტრუქტურის ასაღწერად, სადაც განადგურების საფრთხის პრევენციის ახალი მეთოდები (რამაც ჩანაცვლა დანაშაულის პრევენცია) გადამწყვეტ როლს თამაშობენ მთლიანი კონსტიტუციური წესრიგის დამყარებაში. პრევენცია, რაც საშიში პირების გაუფრთხილებლობისგან იღებს სათავეს, თანამედროვე სოციალური სახელმწიფოს ცალკეულ

²⁶ ტერორიზმის გამოყენება ანტიტერორისტულ კონტექსტში იხილეთ შემდეგ წყაროში: Eric S. Janus, *The Preventive State, Terrorists and Sexual Predators: Countering the Threat of a New Outsider Jurisprudence* Criminal Law Bulletin, Vol. 40, No 6. p. 576, 2004; Robert M. Chesney, *THE SLEEPER SCENARIO: TERRORISM-SUPPORT LAWS AND THE DEMANDS OF PREVENTION*, 42 HARV. J. LEGIS. 1 (2005).

ტერორიზმი წარმოიშვა გერმანიაში - Erhard Denninger, *Freiheit durch Sicherheit. Wie viel Schutz der inneren Sicherheit verlangt und verträgt das deutsche Grundgesetz?*, Kritische Justiz 467 (2002).

პრობლემატიკას ემთხვევა, ყოველ შემთხვევაში, მის პატერნალისტურ ვერსიებს მაინც, სადაც ყველა სახის უბედურების თავიდან აცილება დაზვერვის²⁷ მეთოდით ხორციელდება. კონტრტერორისტული სამყაროს გარეთ გავრცელებული დაზვერვის პოლიტიკა, მაგ., ჯანდაცვის ან დანაშაულის იდენტიფიკაციის მიზნით ეროვნული დნმ-ის ბანკის შექმნა შესაძლებელი გახდება მას შემდეგ, რაც ასეთი მონაცემთა ბანკის დაფუძნდება ტერორიზმის პრევენციის მოტივით. გარდა ამისა, პრევენციულ სახელმწიფოში ამ მიმართულებების განხორციელების გარდა შესაძლოა ინიცირებულ იქნეს ფუნდამენტური უფლებების რესტრუქტურირება. წინასწარი დაკავების რეჟიმი პრევენციის განსაკუთრებით პრობლემური ფორმაა არა მხოლოდ იმიტომ, რომ საფრთხის ნიშნების დადგენა რთულია და, რომ ტერორისტულ კონტექსტში ამის განსაზღვრის პრეროგატივა ყოველთვის აღმასრულებელი ხელისუფლების ხელშია, არამედ იმიტომაც, რომ მასობრივი დაკავებები განაპირობებენ ადამიანის უფლებების მასობრივ ხელყოფას, თუ გავითვალისწინებთ დაკავებულების დამოკიდებულებას დამკავებულების ინტერესების მიმართ. იმ შემთხვევაში, თუ პრევენციული სახელმწიფო კონსტიტუციური გახდება, აუცილებელია მასში გარანტირებული იყოს ადამიანის დაცვის ყველა შესაძლო მექანიზმი და დაკავებულთა პირობების კონტროლი. თუმცა, პრაქტიკულად, ამის გარანტირება რთულია, რადგან დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული და რესურსების გამოყოფა იმ ადამიანების უფლებების დასაცავად, რომლებიც ფაქტობრივად დეჰუმანიზებული არიან, ასევე პრობლემას წარმოადგენს. ასეთი დეჰუმანიზება კამიკაძეების ქმედებებიდან კარგად ჩანს. დაკავებულისთვის ომის ტყვეის სტატუსის მინიჭება, ალბათ ყველაზე მისაღები მინიმალური ჰუმანიტარული დაცვაა. ტყვეებისგან განსხვავებით, როცა ჩვეულებრივი დაკავებული საშიშ საქმიანობაშია ეჭვმიტანილი; ესაა ადამიანი, რომელიც ან მონაწილეობდა, ან სურვილი აქვს მონაწილეობა მიიღოს საშინელ დანაშაულებში²⁸ და, ამდენად,

²⁷ არაჩვეულებრივად არის წარმოდგენილი შტაიკერთან, გვ. 779: „მარეგულირებელი სახელმწიფოს განვითარებამ „ახალი განვითარების“ პროგრამის შემდგომდროინდელ, მეოცე საუკუნეში სახელმწიფოს შესახებ ახალი ცოდნა გაავრცელა, რაც სახელმწიფოს მიერ პროფილაქტიკური მოქმედების საშუალებას იძლეოდა“. მსგავსი ტენდენცია და იმის მტკიცებულება, რომ ანტიტერორისტული ბრძოლის მეთოდები მუდმივად ვითარდებოდა 11 სექტემბრის მოვლენებამდეც, ციტირებულია გერმანულ კონტექსტში ლეუსიუსთან.

²⁸ ჩანასახოვანი დანაშაულებრივი ქმედების ინტერპრეტაციით შესაძლებელია ტერორისტული დანაშაულის მასშტაბების განსაზღვრა, ამდენად, სახელმწიფომ შესაძლოა ტერორისტულ ქმედებაში მონაწილეობის განზრახვის (სურვილის) კრიმინალიზება მოახდინოს - განვითარება, რომელიც სრულიად განსხვავებულია განმანათლებლობის ცნებებზე დაფუძნებული სისხლის სამართლის პრინციპებისგან.

იმსახურებს დასჯას. ტიპური ტყვე საომარი მოქმედებების შეწყვეტისთანავე უნდა გათავისუფლდეს, ხოლო დაკავებული მართლმსაჯულებას უნდა წარუდგეს²⁹. მეორე მხრივ, დაკავების მიზეზი შეიძლება იყოს ტერორიზმის პოტენციურ მხარდაჭერაში ეჭვმიტანილობა, ამ ლოგიკით მუშაობდა ამერიკისა და იაპონიის დაკავებების მოდელი. კორემაცუ შესაძლოა ახლა აღარ იყოს მისაღები კანონი, მაგრამ მთავრობის ინტერესი, დაიცვას მოსახლეობის უსაფრთხოება ზოგიერთ ვითარებაში, გადანონის ერთი პიროვნების თავისუფლების უფლებას. მაგალითად, ამბოხებებისა და ომის დროს, როცა საზოგადოებრივი ინტერესი პიკს აღწევს, მთავრობას შეუძლია დააკავოს ის ინდივიდები, რომელთაც საშიშად თვლიან³⁰.

კონსტიტუციური პერსპექტივიდან საინტერესოა ის, თუ რამდენად მოთავსდება პრევენციული სახელმწიფოს მოდელი არსებულ კონსტიტუციურ მოდელებში და არის თუ არა დამოუკიდებელი კონსტიტუციური პარადიგმის შექმნის საჭიროება, რომელიც პრევენციული სახელმწიფოს პრობლემებს შეიცავს. ცხადია, პრევენციული სახელმწიფო, დღევანდელი მდგომარეობით, სანამ სრულმასშტაბიან კონსტიტუციურ პარადიგმაში მოექცევა, წარმოადგენს ინდივიდუალიზებულ, თანდათანობითი განვითარების პროცესს იმავე მიმართულებით³¹. ამ შეკითხვაზე პასუხის მისაღებად საინტერესოა იქნებოდა თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის გამოცდილების გათვალისწინება, რომელიც კონსტიტუციაში და კონსტიტუციონალიზმის ცნებაში „სტანდარტული“ სტრუქტურებიდან და პრინციპებიდან გარკვეული დონის გადახვევების ინტეგრირების მცდელობას წარმოადგენს, რაც გააცოცხლებდა ლიბერალურ კონსტიტუციურ დემოკრატიებს.

²⁹ ტერორიზმის პოტენციური მხარდამჭერის ალტერნატიული სტატუსია გონებრივად დაქვეითებული თვითმკვლელობის ჩამდენი პირი, რომელიც მოთავსდება ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში საბოლოო სამედიცინო დასკვნის გამოტანამდე. აქ სამართალწარმოება (ვერობაში) ან პაციენტის უფლებები მოითხოვს პიროვნების სტატუსის რეგულარულ გადამოწმებას, მაშინ როცა ტერორიზმში მონაწილეობის მოტივით დაკავებისას პირად მდგომარეობას მნიშვნელობა არ აქვს და გათავისუფლება დამოკიდებულია მხოლოდ საომარი მდგომარეობის დასრულებაზე.

³⁰ აშშ სალერნოს წინააღმდეგ, 481, აშშ 739 (1987). უნდა დაისვას შემდეგი შეკითხვა: თუ ეს სიმართლეა, მაშინ რა დანიშნულება აქვს ამერიკის კონსტიტუციის კონგრესის ჰაბეას კორპუსის ფუნქციონირების შეწყვეტას? საჯარო დანაშაულის შემთხვევაში, საჭიროა კონსტიტუციის მოქმედების შეჩერება, ხოლო საჯარო საფრთხის მოახლოებისას ამის საჭიროება არ არსებობს?

³¹ პრევენციული სახელმწიფოს კონკრეტული ელემენტების წარმოდგენა ხდება კონკრეტული პროგრამების ფარგლებში, მაგალითად, როცა საქმე ეხება სექსუალურ მოძალადეებს საზოგადოებაში, იქმნება კონკრეტული პროგრამა. ზოგადი სახელმწიფოებრივი პროგრამა კი არ არსებობს პრევენციული სახელმწიფოს ფარგლებში. ძირითადად, სტრუქტურულად ერთნაირი გადაწყვეტილებების მიღება მაინც დამოუკიდებლად ხდება.

2.3. კონტრტერორისტული სახელმწიფო, როგორც შერეული რეჟიმი

როგორც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია, ისე პრევენციული სახელმწიფო თეორიულად კონტრტერორისტული სახელმწიფოს კომპონენტებია, თუ იმ კონკრეტული სისტემის ზოგიერთ ფუნდამენტურ ღირებულებას ყურადღებას არ მივაქცევთ, რომელთაც თითოეული ეს რეჟიმი იცავს. საკუთარ თავთან წინააღმდეგობაში მოსვლის ბრალდება არასწორია, პარადოქსიც ილუზია და მხოლოდ ვარაუდია. არსებობს მკაფიო განსხვავება მათ შორის, ვინც პრაქტიკაში მიღებულ დემოკრატიულ პოლიტიკას არ ეთანხმება და ვინც, უბრალოდ, დემოკრატიის სანდოობას გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში და დემოკრატიული ცხოვრების ფორმების ლეგიტიმურობას სამოქალაქო საზოგადოებაში უარყოფს³². ამ უკანასკნელ კატეგორიაში დემოკრატიის მტრები ერთიანდებიან ტერორისტების ჩათვლით. ფუნდამენტალისტი ტერორისტები დემოკრატიულ საზოგადოებაში მცხოვრებ ხალხს არა მხოლოდ იმპერიალისტური მოსაზრებით ესხმიან თავს, არამედ იმის გამოც, რომ დემოკრატია ქვემარტ მორწმუნეებს აღიზიანებს, რომელთაც ცხვრის ფარასავით ურჩევნიათ ცხოვრება. რელიგიური მოძრაობები, რომლებიც საზოგადოებრივ მხარდაჭერას იღებენ ტერორისტების რელიგიურად მოტივირებული იდეების წყალობით, კონტრტერორისტული სახელმწიფოს და თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ლეგიტიმური სამიზნეები არიან. რელიგიური ამბოხის საშიშროება შეზღუდვებს და აკრძალვებს ამართლებს, რომლებიც მემბოხე მოძრაობების პოლიტიკურ აქტივობაზე ვრცელდება³³. ჯერ კიდევ ლოკი თავის წერილში რელიგიური ტოლერანტობის შესახებ აღნიშნავს, რომ სახელმწიფოს შემწყნარებლური დამოკიდებულება რელიგიის მიმართ არ გულისხმობს შემწყნარებლობას იმ პირების მიმართ, რომლებიც რელიგიის სახელით მოითხოვენ სამოქალაქო ძალაუფლებას, პრივილეგიებს და რომლებსაც არ სურთ იყვნენ ტოლერანტული სხვების მიმართ: „მათ, ვინც ათეიზმით ამცირებენ და ანადგურებენ ყველა რელიგიას, ვერ ექნებათ პრეტენზია რელი-

³² აღნიშნული განსხვავება რ. ქუთერის ნაშრომში წარმოდგენილი განსხვავების მსგავსია: R. Cooter, Constitutional Consequentialism in Bargain Democracy versus Median Democracy, 3 Theoretical Inquiries in Law 1, at 3 (January 2002). ქუთერი ამტკიცებს, რომ საზიარო ღირებულებების შემთხვევაში, ღირებულების შესაბამისი პოლიტიკის შესახებ დებატები თავად ღირებულებას კი არა, მის მნიშვნელობას და ინტერპრეტაციას ეხება. საბოლოო ჯამში, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის დამკვიდრებისას შემდეგი დილემა წარმოიშვება: რა დროს არის მთლიანად საზოგადოება (თანაარსებობა საზოგადოების შიგნით) საფრთხის ქვეშ, განურჩევლად მისი წევრებისა.

³³ ძალიან განსხვავდება პირადი თავისუფლების ხელყოფისგან, სადაც განსხვავებული სტანდარტებია დაწესებული.

გიური ტოლერანტობის ნაკლებობაზე“³⁴. ლიბერალური დემოკრატიის ფუნდამენტური პრინციპია, რომ ის ფუნქციონირებს იქ, სადაც რაციონალური დისკორსი შესაძლებელია და საზოგადოებაში გადაწყვეტილებების მიღების ნორმატიულ საფუძველს წარმოადგენს. თუმცა მონანილეობრივი უფლებების უარყოფა დისკორსის პირობების შენარჩუნებას ისახავს მიზნად.

ანტიდემოკრატიული უფლებების შემზღუდავი ზომების, დემოკრატიის ფუნდამენტური, მტრების საწინააღმდეგო სპეციალური რეჟიმების არსებობის გამართლება არ გამოიციხავს იმის შესაძლებლობას, რომ საგანგებო სიტუაციებში მიღებული ზომები, რომლებიც დემოკრატიულ პრინციპებს მნიშვნელოვნად შორდებიან, საბოლოო ჯამში თავად დემოკრატიას დააზარალებს.

თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ელემენტების არსებობა კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას, რადგან დემოკრატიის დაცვა თავად დემოკრატიის შემზღუდვით ხდება (კონკრეტული ჯგუფების ხარჯზე), ხოლო პრევენციული სახელმწიფოს ძირითადი ელემენტი, კონკრეტულად კი შეტევაზე გადასვლის სტრატეგია ლიბერალური კონსტიტუციონალიზმის ტრადიციულ კონცეფციას ეწინააღმდეგება. ბრძოლა ტერორიზმის, ისევე როგორც დემოკრატიის წინააღმდეგ, ამბოხების სხვა ფორმების წინააღმდეგ, საჭიროებს შეტევაზე გადასვლის ტექნიკის გამოყენებას (როგორც ტერორისტულ ქსელებში, ისევე სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროში ტერორისტული პოტენციალის გამოვლენის მიზნით) კანონის უზენაესობის დასაცავად. შეტევაზე გადასვლაში ვგულისხმობ ისეთი ინფორმაციის შეგროვებას, რომელიც გონივრული და ინფორმირებული პრევენციული მოქმედების საფუძველს ქმნის.

კონტრტერორისტული სახელმწიფო, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ლოგიკით, მიზნად ისახავს ცალკეული ფუნდამენტური უფლებების და ღირებულებების დაცვას და ამასთანავე იმ ადამიანებისთვის უფლებებზე უარის თქმას, რომლებიც ეჭვმიტანილი არიან სისტემის ხელყოფის მცდელობაში. ამ ლოგიკით, დემოკრატიის და ადამიანის უფლებების პრინციპების ხელმყოფი ადამიანების ჯგუფები ცალკე გამოიყოფა.

რეალურ სტრატეგიებს შორის ფუნდამენტური განსხვავებები არსებობს. მაგალითად, თუ ერთნი თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის საჭიროებების გამო, უფლებების შემზღუდავს ლეგიტიმურად მიიჩნევენ, თავისუფლებების შემზღუდავი კონტრ-

ტერორიზმის ფარგლებში ალბათ უფრო ფართოა, ვიდრე თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიაში. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიაში შემზღუდავი ზომები კონკრეტულად „მტრის“ წინააღმდეგ არის მიზანმიმართული. „მტრის“ გამოვლენა შედარებით იოლია და შემზღუდავის გავლენა მთლიანად საზოგადოებაზე პირდაპირი არ არის (თეორიულად მაინც). საზოგადოების წევრებისთვის შეკრების, გადაადგილების უფლება და სიტყვის თავისუფლება შემზღუდავი არ არის დემოკრატიისთვის საშიშ საქმიანობაში ეჭვმიტანილი ჯგუფების ან მოძრაობის წევრებისგან განსხვავებით. ზემოთ აღნიშნული პრაქტიკა ისლამურ პოლიტიკურ ფრთაზეც ვრცელდება, რომელიც ძირითადად მუსულმანურ საზოგადოებაში მოქმედებს.

კონტრტერორისტული ღონისძიებების ლოგიკა, რომელიც გასაიდუმლოებულ ტერორისტულ ქსელებზე ვრცელდება, განსხვავებულია. ამ კონტექსტში, სწორედ იმის გამო, რომ კონტრტერორისტული ღონისძიებები მიზნად ისახავენ იმ ცოდნის/ინფორმაციის მოპოვებას, რომელიც გასაიდუმლოებულ ტერორისტებს და მათ დამქირავებლებს ეხმარებათ, ძირითად სტრატეგიებს შორის გამოიყენება მასობრივ მონაცემთა შეგროვების და გადაადგილების, შეკრების და სხვა უფლებების შემზღუდავის სტრატეგია. ასეთი ღონისძიებები მთელ საზოგადოებაზე ახდენს გავლენას, მაშინ როცა, რეალურად, ტერორისტების შესაძლებლობების შემზღუდავს ისახავს მიზნად. ამდენად, კონტრტერორისტული პოლიტიკის ქრილში ყველა მოქალაქე, გარკვეული ხარისხით მაინც, მიიჩნევა პოტენციურ ტერორისტად. ასეთი ღონისძიებები გავლენას ახდენს მოქალაქეების გადაადგილების, პირადი თავისუფლების, საკუთრების (იხილეთ აქტივების გაყინვის სტრატეგია) და სხვა უფლებებზე. გარდა ამისა, ეს ღონისძიებები ძვირად ღირებულია და ზოგჯერ აკრძალულიც კი. მათი განხორციელების დროს იმ ალბათობით ხელმძღვანელობენ, რომ პრევენციული ზომები მხოლოდ ცალკეულ ჯგუფებზე იქნება ორიენტირებული. ვინაიდან მუსულმანურ საზოგადოებასა (მისი გადაგვარებული უმცირესობა) და ტერორისტულ ქსელებს შორის მჭიდრო ურთიერთობების მაღალი ალბათობა არსებობს, უფლებების შემზღუდავის მცდელობებიც, შესაბამისად, ამ საზოგადოებაში არსებულ „საეჭვო ჯგუფებზე“ ხდება, მაშინაც კი, თუ საეჭვო ჯგუფის გამოვლენა არც ისე მარტივია მუსულმანების უფრო დიდი ჯგუფიდან. უფრო მეტიც, ზოგიერთ ქვეყანაში, საზოგადოებრივი აზრის დონეზე მაინც, მუსულმანების მიმართ თანაგრძნობა ჩნდება ხოლმე, რადგან ლოგიკურად

³⁴ J. Locke, A Letter Concerning Toleration: Latin and English Texts, (J. Horton & S. Mendus, (eds.)) 47 (1991).

ისინი პრევენციული ღონისძიებების სამიზნეები ხდებიან. ეს კი ინსტიტუციონალური დისკრიმინაციის სერიოზულ რისკებთან არის დაკავშირებული. ჯგუფების გამოყოფა საკმარისად არ არის დასაბუთებული და, საუკეთესო შემთხვევაში, დასაბუთება კორმაცუს შემთხვევის მსგავსია: თუ სამხედრო მთავარსარდალს სწამს, რომ იაპონური წარმოშობის ხალხი აუცილებლად ითანამშრომლებს იაპონელებთან, თუკი იაპონური ჯარები მოადგებიან დასავლეთ სანაპიროს, მაშინ იაპონური წარმოშობის ხალხი საშიშროებას წარმოადგენს. დაკავების მეთოდის გამოყენება რეპრესიების ფარგლებში განსაკუთრებით მაშინ ხდება აქტუალური და, შესაბამისად, პრობლემური, როცა „სახელმწიფო ინყებს მოქმედებას, როგორც წესი, კრიმინალურ კონტექსტში, კონკრეტული და სამიზნე მტრის წინააღმდეგ“³⁵.

წინასწარ ვერავინ უარყოფს, რომ საფრთხის საშიშროების მოლოდინში, რომლის მასშტაბების წინასწარ განჭვრეტა რთულია, მაგრამ საზოგადოების არსებობისთვის პოტენციურად სერიოზული ზიანის მიყენება შეუძლია, საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნების შესაძლებლობების და პირობების შესახებ განსხვავებული ფუნდამენტური შეხედულებები იქმნება, რაც კონსტიტუციური რეჟიმის წინა პირობაა. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის კონსტიტუციონალიზმი ერთ-ერთი ასეთი არჩევანია, ხოლო თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის პროცედურული დაცვითი მექანიზმები, ძალისხმევა სამართლებრივი კონტროლის შენარჩუნებისთვის, თუნდაც „სტანდარტული კანონმდებლობისგან განსხვავებული კრიტერიუმების გამოყენებით, მიუთითებს იმაზე, რომ პატივისცემა კანონის უზენაესობისა და დემოკრატიისადმი გულწრფელია. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ინსტიტუციონალური დიზაინი დემოკრატიის სტანდარტული მოდელიდან გადახვევის საშუალებას და, ამავდროულად, კონსტიტუციური რეჟიმის დაცვის გარანტიას გვაძლევს. მეორე გარდასახვის მექანიზმი, რომელიც კონსტიტუციურ დიზაინში შეინიშნება, საგანგებო ვითარების რეჟიმია. ჩვენი მიზნებისთვის საკმარისი იქნება ვებერისეული კონსტიტუციონალური საგანგებო მდგომარეობის³⁶ იდეალური ტიპი მოვიყვანოთ მაგალითად, როდესაც სამართლებრივი კონტროლი ნაკლებად

³⁵ Carol S. Steiker, Foreword: The Limits of the Preventive State. 88 The Journal of Criminal Law and Criminology 3. 771. 806 (1998).

³⁶ საგანგებო მდგომარეობა არის განსაკუთრებული სიტუაცია, რომელიც კარლ შმიტის თანახმად, სამართლებრივ ჩარჩოებში არ ჯდება. საგანგებო მდგომარეობის ლეგიტიმურობას ახდენს განსაკუთრებული, მიუკერძოებელი პოლიტიკური რეჟიმის წარმატება. პრობლემა კი იმაში მდგომარეობს, რომ საგანგებო მდგომარეობის რეჟიმი შესაძლოა გადაიზარდოს ტირანიაში, რომლის დროსაც ლეგიტიმურობის საკითხები ყველაზე ნაკლებ მნიშვნელოვანია.

მნიშვნელოვანია და ძირითადი აქცენტი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის საკანონმდებლო ხელისუფლებიდან აღმასრულებელი ხელისუფლების კომპეტენციაში გადატანაზე კეთდება. აქ კონსტიტუციური კონტროლი ძლიერი პროცედურული წესების სახით არსებობს, რომელთა დაცვა აუცილებელია საგანგებო მდგომარეობის³⁷ გამოცხადებისა და გაგრძელებისთვის. გარდა ამისა, ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვების უმეტესობის წინასწარ გათვლა შესაძლებელია საგანგებო მდგომარეობის დადგომამდე, თუმცა შესაძლოა დამატებითი შეზღუდვები დაწესდეს საგანგებო მდგომარეობის განმავლობაში. შეზღუდვების დაწესების მოსალოდნელობაზე მიუთითებს ადამიანის უფლებების დაცვის საერთაშორისო დოკუმენტებიც. თეორიული შეკითხვა ისაა, თუ რამდენად შეესაბამება კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ღონისძიებების წინასწარ უცნობი სპექტრი საგანგებო მდგომარეობას. ინტელექტუალურად მიმზიდველია, რომ კონტრტერორისტული ღონისძიებები ცალკე, გამონაკლისის სახით, განვიხილოთ. კონტრტერორისტული სახელმწიფო, როგორც უკვე აღინიშნა, მოიცავს თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის და ომის კანონების ელემენტებს, თუმცა ალბათ მათ განსაკუთრებულ ფორმას (გამოკვეთილი მტრის გარეშე).

რა თქმა უნდა, კონტრტერორისტული ღონისძიებების სპექტრის არსებულ დემოკრატიულ პარადიგმაში მოქცევის სასარგებლოდ სერიოზული არგუმენტები არსებობს, პროპორციულობის ანალიზის და ახალი ადმინისტრაციული პრიორიტეტების კომბინირებით, რომლის ფარგლებშიც ეროვნული უსაფრთხოების და საზოგადოებრივი წესრიგის მნიშვნელობა გაიზრდება. ამჟამინდელი გათვლებით, საერთაშორისო რელიგიური ტერორიზმის საფრთხე მუდმივად იარსებებს. ამდენად, კონტრტერორისტული სახელმწიფო გრძელვადიან გეგმად იქცევა.

3. უფლებების შეზღუდვის საკითხი კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში

მრავალი მიზეზი არსებობს იმისათვის, რომ ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს ყველაზე უპირატესი მნიშვნელოვანი მიენიჭოს, ან დვორკინის ცნობილი სიტყვების თანახმად: ფუნდამენტური უფლებები (და მხოლოდ ფუნდამენტური უფლებები) არის ჩვენი კოზირი. „ადამიანებს აქვთ უფლებები, როცა კოლექტიური მიზანი საკმარის საბაზს

³⁷ მაგალითისთვის იხილეთ, სამხრეთ აფრიკის კონსტიტუციის უმრავლესობასთან დაკავშირებული მოთხოვნები, ან საგამომცემლო საქმის მარეგულირებელი რთული წესები უნგრეთსა და პოლონეთში.

არ წარმოადგენს მათ სურვილებზე უარის თქმის-თვის³⁸.

თუმცა ყოველივე ზემოთქმული უფლებების უპირობო აბსოლუტიზმს არ ნიშნავს, უტილი-ტარული თვალთახედვით, უფლებები დაცულია, რადგან სამართლებრივად ანყობილ მსოფლიოში ინდივიდუალური ავტონომიის გამყარების უკეთე-სი ფორმა არ არსებობს. ავტონომია ნიშნავს იმას, რომ ინდივიდი თავად არის პასუხისმგებელი საკუ-თარ ბედზე ან არჩევანზე. უფლებები განსახიერე-ბენ „მორალურ ფაქტს, როცა პიროვნება ეკუთვნის თავის თავს და არა სხვას ან მთლიანად საზოგა-დობას“. *Thornburgh v. American College of Obstetri- cians & Gynecologists*, 476 U.S., at 777, n. 5³⁹.

ფუნდამენტური უფლებები (და მხოლოდ ფუნ- დამენტური უფლებები, ანუ უფლებები, რომლე- ბიც შეესატყვისებიან კონკრეტულ მორალურ ფუნქციებს) ჩვენი უპირატესობაა, მაგრამ უფლე- ბები აბსოლუტური არაა, შესაბამისად გარანტია, რომ მათი დარღვევა არ მოხდება, არ არსებობს. და მაინც რა დარღვევა შეიძლება მოხდეს? დვორ- კინი აღიარებს, რომ სიტყვის თავისუფლებაც კი შეიძლება შეიზღუდოს, რათა „დაცულ იქნეს სხვე- ბის უფლებები, თავიდან იქნეს აცილებული კატას- ტროფა ან მიღებულ იქნეს დიდი საზოგადოებრივი სარგებელი“⁴⁰. თავისუფლებების ანალიზის შე- დეგად შესაძლებელია, პრევენციული მოქმედების მიზნით, უფლებების დარღვევის საკმარისი დასა- ბუთების მონახვა.

როგორც ჩანს, დვორკინისთვის მისაღებია ფუნ- დამენტური უფლებების განსაზღვრებითი შეზღუდ- ვა, როედსაც უფლებების პრაქტიკული გამოყენება ფუნდამენტური უფლებების „სწორი“ განსაზღვრე- ბის მიღმა ხდება. უფლების თავდაპირველი აღიარება არ ნიშნავს მათ აღიარებას ყველა მომდევნო კონკრეტულ შემთხვევაში. უფლებების არაღიარე-

³⁸ Dworkin, op. cit. xii. განსხვავებული კონტინენტური ტრადიციის მიხედვით, ჯინ დებინმა დაიჭირა მყარი პოზიცია იმის დასამტ- კიცებლად, რომ უფლებები ეძლევათ ინდივიდებს პირადი სარგე- ბლობისთვის და არა კონკრეტული სოციალური მიზნებისთვის, რომლებიც საკმაოდ ბუნდოვანია. Jean Dabin, *Le droit subjectif*, pp289 et seq.

³⁹ ეს შენიშვნა გაკეთდა პირადი საიდუმლოების უფლებასთან და- კავშირებით, როცა სტივენ. ჯ-მ (Stevens, J.) ციტირება გაუკეთა ჩარლზ ფრიდის ფორმულირებას (Charles Fried's formulation) *Corre- spondence*, 6 Phil. & Pub. Affairs 288-289 (1977).

⁴⁰ *Ibid.* at 191. მიუხედავად ამ მარტივი პოზიციისა, ცნობილია, რომ დვორკინი უარყოფდა საზოგადოებრივი სარგებლის სტანდარტულ მოთხოვნებს. კანტის მიერ შთაგონებული სხვა მემარჯვენე თეო- რეტიკოსების მსგავსად (ნოციკი, ჩარლზ ფრიდი), მემარჯვენეო- ბაზე დაფუძნებული რეჟიმის რეალური დასასრული კატასტროფაა. ზოგიერთი ნამყვანი თანამედროვე თეორეტიკოსები კიდევ უფრო დამთბობები არიან, როცა საქმე უფლებების შეზღუდვას ეხება: „კოლექტიური კეთილდღეობისთვის მიღებულ რეზოლუციას . . . უფრო ძლიერი მხარდაჭერა უნდა ჰქონდეს, ვიდრე ინდივიდის უფლებებს“. „უფლებების ქმმარტივი პრიორიტეტიზაცია არ გამო- რიცხავს ინდივიდის უფლებების გაუქმებას სხვა ინტერესების სანა- ცვლოდ.“ Robert Alexy, *Individual Rights and Collective Goods*, in (Carlos Niño ed., 1992) *Rights at 163*, 178-79.

ბა კონკრეტულ შემთხვევაში მაშინ ხდება, როცა თავდაპირველად აღიარებული უფლებით დაცული ღირებულებები საფრთხის წინაშე არ დგანან მხო- ლოდ მარგინალურ შემთხვევებში ან „თუ უფლება ისე განისაზღვრა, რომ საზოგადოებისთვის ეს ბუ- ნებრივად მზარდ ხარჯებთან კი არ არის დაკავ- შირებული, არამედ, თავდაპირველად, უფლების მოპოვებისთვის გაღებულ ხარჯზე იმდენად მეტია, რომ ღირსების ან თანასწორობის დარღვევის გასა- მართლებლადაც კი საკმარისია“⁴¹.

შემდეგნაირი სიტუაცია იქმნება, როცა პიროვ- ნებაში კამიკაძეს ამოვიცნობთ ან როცა განმეორე- ბითი მასობრივი ტერორისტული აქტის მაღალ მოსალოდნელობას ვხედავთ: პროცედურული უფლებების უგულებელყოფა ეჭვმიტანილების და „ეჭვმიტანილთა კატეგორიების“ გაუვნებელყოფის მიზნით. უნდა აღინიშნოს, რომ სიმართლის უზე- ნაესობა და ფუნდამენტური უფლებები წარმოდგე- ნილია აბსოლუტური ფორმით (ჭეშმარიტად ესაა წარმატების წყარო ადამიანის უფლებებისთვის: ის გამორიცხავს ნებისმიერ დისკუსიას, რომელიც მის აბსოლუტურ ვალიდურობას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს). ასეთმა აბსოლუტიზმა ბევრ ვითა- რებაში გაამართლა. თუმცა დასაფიქრებელია ის, რომ აბსოლუტიზმი ახალ გარემოებებთან ადაპ- ტაციას გამორიცხავს. უფლებების აბსოლუტიზმი, ცხადია, პრობლემებს იწვევს (რომელის გადალახვა შესაძლებელია თავდაცვისუნარიან დემოკრატიაში უფლებების რელატივიზმის აღიარებით), რადგან ის ფუნქციონირებს მხოლოდ კონკრეტული წინა პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში: მის გარეშე არ არსებობს არც გამონაკლისი შემთხვე- ვები. ამ მოსაზრებასთან დაკავშირებით შეკრების თავისუფლების ხელყოფის დაცვითი/პრევენციუ- ლი კონტროლის გერმანული მეთოდის შესახებ მაგალითის მოყვანა შეიძლება. კანონი, რომელიც გერმანულ ენაზე დაინერა, დაინერგა პოლონეთ- ში. პოლონეთის კონსტიტუციურმა ტრიბუნალმა დაადგინა, რომ 2004 წლის შეკრებების და გზაზე გადაადგილების კანონში შეტანილი ცვლილებების აქტი არაკონსტიტუციურია, რადგან ის არღვევს კანონის უზენაესობას⁴². მხოლოდ ოპოზიცია აღიარებდა, რომ სოციალური კომუნიკაციის ახალი პი- რობები საჭიროებდა შეკრების უფლების გადახე- დვას. ფუნდამენტური უფლებების გადახედვისას აუცილებელია ამ უფლების ფუნქციების და მასში

⁴¹ Dworkin, op. cit. at 200.

⁴² იხილეთ 2004 წლის 10 ნოემბრის სასამართლო განხილვა, 2004, Kp 1/04. გერმანიის მსგავსად, ორი ათწლეულის წინ პოლონეთშიც მძევნავრე გამოსვლები ტარდებოდა, განსაკუთრებით დაუნდობელი იყო გლეხების დემონსტრაციები სოფლის მეურნეობის პოლიტიკას- თან დაკავშირებით. See Judgment of 10th November, 2004, Kp 1/04.

წარმოდგენილი ღირებულებების ნამდვილი გადაფასება. ლიბერალური პანიკა,⁴³ რომელიც უსაფრთხოების პანიკიდან მომდინარეობს შეზღუდვების დაძლევაში ვერ დაგვეხმარება, განსაკუთრებით კი იმ შეზღუდვებისა, რომლებიც ტრადიციულად გამართლებულია. გადაფასების საჭიროება იმას არ გულისხმობს, რომ არსებული საფრთხეების უგულებელყოფა მოხდეს. გადაფასება ნიშნავს, რომ სასამართლომ ან საკანონმდებლო ორგანოებმა შეაფასონ, რამდენად ემსახურება კონკრეტული უფლება მის თავდაპირველ ფუნქციას. ფუნქციური ანალიზის შედეგად, სამართლებრივი და საკანონმდებლო დისკრეციის გააქტიურებამ შესაძლოა უფლებების ძალა გააბათილოს.

ზემოთ აღწერილი გარემოებების გათვალისწინებით, რადიკალური უფლებების შეზღუდვის სანინააღმდეგო პრინციპული პოციზია არ იკვეთება. კატასტროფის პირობებში საზოგადოებრივ უსაფრთხოებას უპირატესობა ენიჭება. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ კონტრტერორისტულ სახელმწიფოს შეუზღუდავი უფლებები აქვს, მაშინაც, როცა მოსალოდნელი კატასტროფა სპეკულაციაა და არა რეალობა. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ კატასტროფის არსებობა ან მოახლოება ძნელი დასადგენია და რადგან კატასტროფის ძიება მხოლოდ წინასწარმეტყველებათა, კანონმა არ უნდა დაუშვას პანიკაზე დაფუძნებული პირადი წინასწარმეტყველების ფაქტებად შერაცხვა. აგრეთვე, როგორც ქვემოთ მოცემულ ცხრილში ჩანს, უფლებების შეზღუდვის მასშტაბები განსხვავდება უფლებების შემზღუდავ სხვადასხვა რეჟიმებს შორის (იხ. ცხრილი 1).

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორ რეჟიმს შორის ამკარა განსხვავებაა უფლებების შეზღუდვის მხრივ. კონტრტერორისტული სახელმწიფო ისეთ რეჟიმად იქცევა, როდესაც კანონის უზენაოსობა, ფაქტობრივად, არ ვრცელდება უხცოვლ მოქალაქეებზე. ასეთი რამ პრევენციულ სახელმწიფოს არ ახასიათებს. ამ განსხვავებებს თუ დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ ის ფაქტორები, რომლებიც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის და პრევენციული სახელმწიფოს კონსტიტუციონალიზმის ერთი პარადიგმის ქვეშ გაერთიანებას განაპირობებდა, კონტრტერორისტული სახელმწიფოს შემთხვევაში აღარ შეინიშნება.

⁴³ დრიან ვერმეულე ამტკიცებს, რომ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ პანიკას, რომელიც ზედმეტად მაღალ რისკებს წინასწარმეტყველებს შეცდომით, მოჰყვება ლიბერალების პანიკა, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ფუნდამენტალური უფლებები უდიდესი რისკის წინაშე აღმოჩნდებიან. მათი პანიკა ასევე გამოწვეულია სამოქალაქო თავისუფლებებზე შეზღუდვების დანესებით. იხილეთ Adrian Vermeule, *Libertarian Panics*, U of Chicago, Public Law Working Paper No. 83. 2005.

კონტრტერორისტული სახელმწიფო თავისობრივად განსხვავებულ საფუძველზე იმუშავებს მას შემდეგ, რაც ტერორიზმი მასობრივი ფენომენი და ყოველდღიური ცხოვრების პრობლემა გახდება. ასეთ ვითარებაში შემზღუდველი ზომები, რომლებიც საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვის მიზნით რაციონალურად გამოიყურება, თავისუფლებების მასობრივ შეზღუდვებში გადაიზრდება. რაციონალურ ზომებში შესაძლოა შედიოდეს გადაადგილების და საკუთრების უფლების შეზღუდვა, პირადი საიდუმლოების დარღვევა, გაძევება, მოქალაქეობის უფლების შეზღუდვა და ადმინისტრაციული ზომების ინსტიტუციონალიზაცია სამართლებრივი კონტროლის გარეშე. საზოგადოებრივი თავშეყრის აკრძალვაც მოსალოდნელია, რადგან მასობრივი შეკრებები პოტენციური სამიზნე შეიძლება იყოს. როგორც ეფექტიანობის საკითხი, ისე სამართლებრივი და სხვა სახის კონტროლის ნაკლებობა მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ტერორიზმის მზარდი საფრთხის ფონზე, სამართლებრივი სახელმწიფოდან პრევენციული რეჟიმისკენ იწყება სვლა⁴⁴. იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სამართლებრივი ზედამხედველობის შენარჩუნება მოხდება კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში, მას სრულიად მოკრძალებული ფორმალური ოპერაციის სახე ექნება, რადგან ის ომის პერიოდში ხორციელდება და *დენისის მიერ* წარმოდგენილ რისკებზეა ორიენტირებული.

პრევენციული რეჟიმი (ადმინისტრაციული) დაკავების რეჟიმით კონტრტერორისტულ სახელმწიფოს ისეთ სისტემად არ აქცევს, რომელიც ლიბერალური კონსტიტუციონალიზმის პრინციპებს დააკმაყოფილებს, მაშინაც კი, თუ ქვეყნის კონსტიტუცია ასეთ ღონისძიებებს დასაშვებად და კანონიერად მიიჩნევს.

დაკავების ზოგიერთი ფორმა, რომელიც წარსულში დემოკრატიულ სისტემაში შეიქმნა, დღეს თანამედროვე ადამიანის უფლებრივი სტანდარტებით⁴⁵ მიუღებელია. მაგრამ თანამედროვე სტანდარტები ხომ სოციალურ და კულტურულ ცვლილებებს განიცდიან. ამ ცვლილებებს მნიშვნელოვნად განაპირობებს რისკების გათვლა. დაკავების რეჟიმები არსებობს უკვე მომნიშვნელო დემოკრატიებში, მაგალითად, ინდოეთსა და ისრაელში. ჯერ კიდევ განხილვის საგანია აკნინებს თუ არა დაკავების რეჟიმი დემოკრატიას ან ამ სახელმწიფოების ლიბერალურ ხასიათს. ამ ქვეყნებში დემოკრატიის შენარჩუნება გამონაკლისების

⁴⁴ მე არ ვამართლებ ასეთი ზომების გამოყენებას, მაგრამ ვვარაუდობ, რომ ეს ყველაზე უფრო მოსალოდნელი ტენდენციაა.

⁴⁵ იხილეთ, იაპონური დატყვევების ბრალდება, მისი დამტკიცება კორიმატოში ან ლორდთა პალატაში, ლივერსიჯში, პოზიციის დაკავებაზე უარის თქმა.

ცხრილი 1

უფლებების შეზღუდვა რეჟიმების მიხედვით		
ფუნდამენტური უფლება ან ინსტიტუტი	თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია	კონტრტერორისტული სახელმწიფო
გადაადგილების თავისუფლება	არა	მხოლოდ ცალკეული ჯგუფებისთვის
ექსტრადიცია	არა	დიახ*
სიტყვის თავისუფლება	დიახ	დიახ**
რელიგიური არჩევანის თავისუფლება	არა***	დიახ
ასოციაციის თავისუფლება	დიახ	დიახ****
შეკრების თავისუფლება	დიახ	არა
დაზვერვა (საიდუმლო)	დიახ, შეზღუდული მაშტაბებით	ფართოდ გავრცელებული, ადმინისტრაციული*****
სამართალწარმოებაზე უარის თქმა	არა	დიახ*****
დაკავება სამართლებრივი კონტროლის გარეშე	დიახ, ზოგიერთ სისტემაში	დიახ*****
მითქმა-მოთქმის მტკიცებულებად გამოყენება, განსაკუთრებული ნდობა ხელისუფლების მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების მიმართ	არა	შებრუნებული ფორმით
ემიგრაცია	არა	დიახ
წამება	არა	ხელშეწყობა უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა სხვა სახელმწიფოსთვის გადაცემით*****
ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა	არა	დიახ
განმცხადებელი	პარლამენტი, ან პოლიტიკური შტოები ერთობლივად, სამართლებრივი კონტროლი, შემჭიდროებულ დროში	ზოგადი საკანონმდებლო ავტორიტაცია, სხვადასხვა მოვლენების შედეგად. შემთხვევებზე ინდივიდუალურად რეაგირება ხელისუფლების აღმასრულებელი შტოს მიერ.

* იხილეთ დაკავების გარანტიის ევროპული ფორმა, რომელიც ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ფარგლებში არ იყო შექმნილი. ასევე იხილეთ უზენაესი მოქალაქეების ექსტრადიციის ალბათობა არაუსაფრთხო ქვეყნებში (სადაც წამება და დასჯა პოლიტიკური შეხედულებების გამო მოსალოდნელია).

** სიტყვის თავისუფლების არსებული პარადიგმის ფარგლებშიც კი შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ დენისისთვის შეთავაზებული გამოცდისკენ დაბრუნება, სადაც ტერორისტული ქმედების გამართლებაც კი კრიმინალად ითვლება.

*** ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა თურქეთი, სადაც ანტიციკულარული ძალეობა საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ დემოკრატის, არამედ უსაფრთხოებასაც, გამოიყენება შეზღუდვები.

**** მაგალითად, გერმანიის აქტი ასოციაციების შესახებ მთავრობას უფლებამოსილებას აძლევს, აკრძალოს ისეთი ორგანიზაციების საქმიანობა, რომლებიც ხელს უწყობენ უკანანობას ან ეწინააღმდეგებიან კონსტიტუციას (ეს განსხვავდება პროცედურისგან, რომელიც ტოტალიტარულ პარტიებზე ვრცელდება გერმანიის ზოგადი კანონმდებლობიდან). 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტის შემდეგ გერმანიაში ზემოთ აღნიშნული აქტი შეიცვალა და „რელიგიური პრივილეგია“ გაუქმდა, რის შედეგადაც, ათამდე რელიგიური ორგანიზაციის მუშაობა აკრძალა. ასეთი ჯგუფის წევრობა, ჯერჯერობით, კრიმინალად არ ითვლება.

***** რა თქმა უნდა, ბევრ ქვეყანაში, სამართლებრივი სახელმწიფოს რეფორმის კვლავ აქვს გავლენა. ნორვეგიაში, მაგალითად, ფარული პოლიციელების ფართომასშტაბიანი დაზვერვითი საქმიანობა საჭიროებს სასამართლო თანხმობას, რომლის მოპოვებაც ხდება დახურულ სხდომაზე უსაფრთხოების იურისტის თანდასწრებით. აღნიშნული კანონი ძალაში შევიდა 2005 წლის 5 აგვისტოს.

დაზვერვითი საქმიანობები შესაძლოა უსაფრთხოების საკითხებს ემსახურებოდეს და შესაბამისად, დაზვერვა მისაღები ხდება დემოკრატიულ სახელმწიფოებში. დაზვერვით მოპოვებული ინფორმაციის გამოყენებით შესაძლებელია საფრთხის გაუვნებელყოფა (ძალიან მაღალი ადმინისტრაციული დანახარჯებით), თუმცა სამართლებრივ სახელმწიფოს არ გააჩნია ტერორიზმში ექვმიტანითა და სასამართლოება, რადგან დაზვერვით მოპოვებული ინფორმაციის გამჟღავნება მიუღებელია ან ოფიციალური პირები თავს იკავებენ ინფორმაციის წყაროს დასახელებისგან და დაკითხვებში მონაწილეობის მიღებისგან. მულაჰ კრეკერის საქმე კარგი საილუსტრაციო მაგალითია. მულაჰ კრეკერს, გაეროს ტერორისტულ დაჯგუფებათა სიაში შე-

მაველი ანსარ ალ-ისლამის ყოფილ ხელმძღვანელს, მისცეს პოლიტიკური თავშესაფარი ნორვეგიაში 1991 წელს. 2002 წელს ის ურაცში დაბრუნდა და, სავარაუდოდ, ტერორისტული საქმიანობის გასაგრძელებლად. მას შემდეგ ის კვლავ დაბრუნდა ნორვეგიაში, სადაც მისი ლტოლვილის სტატუსი უკვე გაუქმებული იყო და ის რამდენჯერმე დაიჭირეს ტერორიზმში მონაწილეობის ბრალდებით. თუმცა, რადგან მტკიცებულებების გამჟღავნება არ მოხერხდა, კრეკერს ბრალდებაც მოუხსნეს. იორდანიაში ექსტრადიციაზე უარი თქვა სასამართლომ, რადგან იორდანიაში მისი წამების საშიშროებას ხედავდა. დასაბუთებული დეპორტაციის ბრძანება კი ვერ შედგა, კანონის უზენაესობის პრინციპების გამო. მეორე შემთხვევაში კი შევედით უარი უთხრა აჰმედ აგიაზს თავშესაფარზე, რომელიც დაბრუნდა ეგვიპტეში და მოიხადა სასჯელი მის არყოფნაში მისი ტერორიზმის ბრალდებით გასამართლების გამო. შევედით მთავრობამ მიიღო პირობა, რომ შევდი დიპლომატიის შეძლებდნ ტერორისტის მონახულებას და იმის შემონახვას, თუ რამდენად ასრულებდა ეგვიპტის ხელისუფლება პირობებს. მიუხედავად ამისა, გაეროს კომისიამ წამების წინააღმდეგ დაადგინა, რომ შევედითა დაარღვია წამების წინააღმდეგ კონვენცია. კომუნიკაცია № 233/2003, გაეროს დოკუმენტი CAT/C/34/D/233/2003 (2005). დამატებით იხილეთ ჩალალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ საქმე, სადაც 15 ნოემბრის განჩინების თანახმად, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ინდოეთის მთავრობის მიერ წარმოდგენილი გარანტია არასაკმარისია ადამიანის უფლებების დარღვევების საკითხში. ექსტრადიციასთან დაკავშირებული პრობლემები იხილეთ ჰუმან რაითს ვოჩის გამოცემაში „ცარიელი დაპირებები“. დიპლომატიური რწმუნება და არანაირი დაცვა წამებისგან. 2004 წლის აპრილი, მე-16 ტომი, №4(დ).

**** ჰამდი რამსფერლდის წინააღმდეგ საქმეში 2633 (2004) შეინიშნება, რომ უზენაესი სასამართლო თანახმაა მიიღოს სამართალწარმოების უფრო დაბალი სტანდარტი, რომელიც ადმინისტრაციულ პროცედურაზე ვრცელდება.

***** ესაა გამყოფი ხაზი სამართლებრივ სახელმწიფოსა და დაკავების რეჟიმს შორის. ინდოეთში მოქმედებდა რამდენიმე სისტემა ადმინისტრაციული დაკავებით (იხილეთ ზემოთ).

**** კანადის უზენაესმა სასამართლომაც კი განაცხადა, რომ უცხოელი მოქალაქეების წინააღმდეგ გამოტანილმა გადაწყვეტილებამ შესაძლოა გამოიწვიოს მათი ექსტრადიცია ისეთ ქვეყნებში, სადაც წამების მაღალი რისკები არსებობს. სურეში კანადის სახელმწიფოს წინააღმდეგ (მოქალაქეობის და ემიგრაციის მინისტრი).

დაშვების ხარჯზე ხდება, რაც საზოგადოებაზე გავლენას არ ახდენს. დროდადრო, სასამართლო ხელისუფლება ცდილობს თავისი კონტროლის ქვეშ მოაქციოს გამონაკლისები, თუმცა გაურკვეველია, რამდენად სიცოცხლისუნარიანია ეს ძალისხმევა.

ირონიულია ის ფაქტი, რომ დაკავების რეჟიმის დაწესება კოლონიალიზმის მემკვიდრეობის მიღებას ნიშნავს. როგორც ისრაელში, ისე ინდოეთშიც, ბრიტანული საგანგებო მდგომარეობის შესახებ ბრძანება ადმინისტრაციული დაკავებების მიზნით გამოიყენებოდა, ხოლო საფრანგეთი ალჟირის ომიდან მემკვიდრეობით დარჩენილ პრაქტიკას დღემდე იყენებს. ამერიკის შეერთებულ შტატებში აღმასრულებელი ხელისუფლება მეორე მსოფლიო ომის საკანში მიმდინარე სამხედრო სასამართლო პროცესების პრეცედენტს მიმართავს. ისრაელში და ინდოეთში სამართლებრივი სახელმწიფო რეჟიმისკენ სვლის მცდელობას ჰქონდა ადგილი, დაკავების პირობებზე სასამართლო ხელისუფლების მიერ კონტროლის დაშვებით⁴⁶. არც ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესმა სასამართლომ უარყო სასამართლო ხელისუფლების მიერ ნაკისრი ასეთი როლი. ირონიულია ის ფაქტიც, რომ სტაბილური დემოკრატიების უმრავლესობა (უმეტესი მა-

⁴⁶ გერმანიაში, სასამართლო ხელისუფლება განსაკუთრებით მტკიცედ ინარჩუნებს ზედამხედველობით როლს. ჯერჯერობით ადგილი არ ჰქონია სასამართლო ხელისუფლების როლის შეცვლას უსაფრთხოების საკითხების სასარგებლოდ. ჰამბურგის სასამართლომ შეცვალა მოუწირ მოტასედექის მიერ 3000 ადამიანის მკვლელობის ბრალდება. კანონის უზენაესობის ჩვეულებრივი სტანდარტების გამოყენებით, ჰამბურგის სასამართლომ განაცხადა: „კონფლიქტი უსაფრთხოების ინტერესებს, აღმასრულებელ ხელისუფლებასა და ექვმიტანილის დაცვის უფლებას შორის არ უნდა გადაწყდეს ექვმიტანილის საზიაროდ... ჩვენ ვერ უგულებელვყოფთ კანონის უზენაესობას. ეს იქნებოდა სასიკვდილო გადაწყვეტილება და ტერორისტების საბოლოო გამარჯვება... ბრძოლა ტერორიზმის წინააღმდეგ არ უნდა იყოს ველური და უსამართლო“. დესმონდ ბუტლერი, გერმანელი მოსამართლის ბრძანება 11 ექვტემბრის ტერორისტულ აქტთან დაკავშირებული პირის წინააღმდეგ ხელმოწერე სამართალმომოების შესახებ, ნიუ-იორკ თაიმსი, 2004 წლის 5 მარტი. თუმცა საქმე იმაში არაა, თუ რამდენად სამართლიანია „ომი“, საკითხავი ისაა, თუ რამდენად ეფექტურია ტრადიციული კანონის უზენაესობის პრინციპები. „გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ გამოიტანა ვერდისტი 2005 წლის 18 ივლისს და გამოაცხადა, რომ გერმანიის ევროპული დაკავების გარანტიების აქტი არაკონსტიტუციური იყო... საკონსტიტუციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს აქტი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციით გარანტირებულ თავისუფლებას გერმანელებს ექსტრადიციის დაუშვებლობის შესახებ. ის ასევე ეწინააღმდეგება ზოგადი კანონის 19.4. მუხლს, რადგან ექსტრადიციის შესახებ სასამართლო გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლებას არ იძლევა... მსჯელობის შედეგი ისაა, რომ ალ ქაიდას ტერორისტულ ქსელში ნევრობაზე ექვმიტანილი გერმანელი და სირიული ეროვნების პირების ესპანეთში ექსტრადიცია დასაშვები გახდა. http://eulaw.typepad.com/eulawblog/2005/09/european_arrest.html (თუმცა ასევე იხილეთ შლაიერის გატაცების საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილება, რომელშიც სასამართლო მზად იყო ფუნდამენტური უფლებების და მთავრობის პოლიტიკის უგულვებლად მოეხდინა ტერორიზმის რეალური საფრთხის გამო). იხილეთ გაერთიანებული სამეფო საოჯახო განყოფილების სახელმწიფო მდივნის წინააღმდეგ (2004) UKHL 56, 2 W.L.R. 87., ლორდ ჰოფმანის პოზიცია. პოლონეთის ტრიბუნალმა დაადგინა, რომ ევროპის დაკავების აქტი კონსტიტუციური იყო იმ მომენტისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთის კონსტიტუცია კრძალავს პოლონეთის მოქალაქეების ექსტრადიციას და ამ გადაწყვეტილების შემდეგ განხორციელდა პოლონეთის მოქალაქეების ექსტრადიცია.

თვანი კოლონიზაციის ყოფილი ავტორები) ახლიდან ქმნიან დაკავების რეჟიმებს, უკან აბრუნებენ კოლონიური ძალაუფლების მიერ გატარებული რეპრესიების ყველაზე მოსახერხებელ მეთოდს. სამწუხაროდ, ტერორისტები და მათი წარმატების მხარდაჭერები მიმდევრებს იჩენენ, რადგან ისინი ამტკიცებენ, რომ მოლაღატეებს იმ ფორმებით ებრძვიან, რომლებსაც კოლონიზატორები იყენებდნენ. ახლა ყოფილი კოლონიზატორი კოლონიზებული გახდა, რადგან კოლონიზატორების მიერ გამოყენებული რეპრესიის მეთოდები ბუნებრივად აითვისეს მათმა ნეოკოლონიალისტურმა შთამომავლებმა. როცა მომნიჭებული დემოკრატიების სასამართლოები უარს ამბობენ ყოფილ კოლონიებში იმ პოლიციის მიერ მოპოვებული ინფორმაცია მიიღონ, რომელიც ყოფილი კოლონიზატორების პოლიციური მეთოდების გამოყენებას აგრძელებენ, ისინი გაუცნობიერებლად ებრძვიან ყოფილი კოლონიური ძალაუფლების ბინძურ წარსულს. ეს პოზიცია აღმასრულებელი მოხელეების სტანდარტულ რეაგირებას იწვევს, რომლის თანახმადაც, სასამართლო სტანდარტები რეალობისგან შორსაა; ამერიკელი, ბრიტანელი, იტალიელი და ფრანგი აღმასრულებლები უფლებების უფრო მეტად შემზღუდველი კანონმდებლობის დამტკიცებას მოითხოვენ და მზად არიან „ნაკლებად პატივსაცემ“ უცხოელ ოფიციალურ პირებთან ითანამშრომლონ⁴⁷. ამავე

⁴⁷ ამ ეტაპზე, საერთაშორისო კონტრტერორიზმის პარადოქსი ისაა, რომ საერთაშორისო ისლამური ტერორიზმის წინააღმდეგ მიმართული პოლიტიკის წარმატების ერთადერთი შანსია საერთაშორისო თანამშრომლობა, რაც ტერორიზმის შეწყობა არალიბერალურ სახელმწიფოებთან თანამშრომლობასაც გულისხმობს. მიუხედავად სასამართლო ხელისუფლების რამდენიმე მტკიცე განცხადებისა, რომელთაც ეროვნული კანონის უზენაესობაზე დაფუძნებული იურიდიული სისტემის საზღვრებს დაცვა საურთ იმ სახელმწიფოებისგან, რომლებშიც „წამება“ დასაშვებია, ეროვნულ მთავრობებს უნევთ კონტრტერორისტული პოლიტიკის ინტეგრირება საერთაშორისო პროგრამასთან, რომლის ფარგლებში ადამიანის უფლებების სერიოზული დარღვევები დაკავშირებულია არალიბერალური, ფაქტობრივად არადემოკრატიული რეჟიმების მიღება რთულია რამდენიმე მიზეზის გამო. ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა ალჟირი და ეგვიპტე, ხელისუფლება თვლის, რომ მკაცრი ღონისძიებების და უფლებების შეზღუდვის გარეშე (რომელთა ოფიციალური ვერსიაც ისეთი რადიკალური არ არის, როგორსაც დასავლური არასამთავრობო ორგანიზაციები ამტკიცებენ) ისინი ვერ შეძლებდნენ ფუნდამენტალისტურ ძალებთან თავის გაერთიანებას. ეს, ცალსახად, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიისთვის თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის მნიშვნელოვანი ელემენტები, როგორებიცაა სასამართლო ხელისუფლების მიერ ძლიერი ზედამხედველობა, ამ შემთხვევაში არ ვგაქვს. ეს პრობლემა ქათმისა და კვერცხის პრობლემას ჰგავს. ერთი ამტკიცებენ, რომ რელიგიური ფუნდამენტალიზმი საფრთხეს წარმოადგენს სწორედ იმიტომ, რომ მთავრობები ახორციელებენ ჩაგვრას, ავტორიტარული არიან და კორუმპირებული. რა თანმიმდევრობა და სიმტკიცეც არ უნდა ჰქონდეს დასავლეთის არალიბერალური მოკავშირეების მიერ წარმოადგენილ არგუმენტებს, ნათელია, რომ ისლამური სახელმწიფოების უმრავლესობა მნიშვნელოვან მხარდაჭერას უცხადებს ფუნდამენტალისტურ პოლიტიკურ ისლამს და ეს მხარდაჭერა საერთაშორისო ტერორიზმის ლოკისიკურ მხარდაჭერასაც ნიშნავს. თუმცა დასავლური სასამართლოების და სხვა ინსტიტუტების უნდაობა არადემოკრატიული სახელმწიფოების ინსტიტუტების მიმართ გამართლებულია, რადგან ამ სახელმწიფოებში გამოიყენება წამება, მუშაობენ მოლაღატე აგენტები და მაღალია ფუნდამენტა-

დროს, ადამიანის უფლებათა დაცვაში სნობიზმი, კონტრტერორიზმის ქრილში, აკნინებს ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში გაერთიანებული ფრონტის შექმნის შესაძლებლობებს. ან შესაძლოა პრობლემა იმაზე მიგვიითებდეს, რომ ადამიანის უნივერსალურ უფლებებზე შეთანხმება აუცილებელია, რადგან თანამშრომლობა ვერ შედგება ასეთი შეთანხმების გარეშე⁴⁸.

რა თქმა უნდა, დაკავების რეჟიმი (სანამ არსებობს დროში შეზღუდული ან შეუზღუდავი ზოგადი საფრთხე) კონტრტერორისტული სახელმწიფოს მხოლოდ ერთი კომპონენტია. ისეთ სამართლებრივ სახელმწიფოებშიც კი, როგორცაა გერმანია, სადაც კანონის უზენაესობას პატივს სცემენ, „პოლიციის კანონის დოქტრინა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის შესახებ ნელ-ნელა გაუქმდა ახალი უსაფრთხოების კანონების სასარგებლოდ, რომელიც პოლიციას წინასწარი ეჭვმიტანის გარეშე ხალხის კონტროლის უფლებამოსილებას ანიჭებს“⁴⁹.

ამჟამინდელი ადმინისტრაციული და კანონის აღსრულების სფეროში გატარებული ღონისძიებები, სისხლის სამართლიდან პრევენციულ სამართალზე გადასვლის მიზნით, ბევრ სახელმწიფოში სასამართლო განხილვის საგანი გახდა. პრევენციული სახელმწიფოს გაფართოება კანონმდებლობის მეშვეობით სასამართლო წინააღმდეგობის გარეშე მიმდინარეობს, ხოლო სადაც სასამართლო ოპოზიცია არსებობს, ყველგან პროპორციულობის დოქტრინას ეფუძნება⁵⁰. პროპორციულობის სტანდარტი სხვადასხვაგვარია, განსაკუთრებით რადენობრივად დაუთვლელი საფრთხეების ფონზე. გარდა ამისა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რადგან პრევენციული ზომები „დამსჯელობითი ღონის-

ლისტების გავლენა. სახელმწიფო სააგენტოების და ფუნდამენტალისტების სიახლოვის გამო, ამ ქვეყნებიდან მიღებული ინფორმაცია არასანდოა. უფრო მეტიც, ამ არადემოკრატიული რეჟიმების მიერ მჩაგვრელი სისტემების მიმართ კრიტიკულად განწყობილი პოლიტიკური მოძრაობები ტერორისტებად და ფუნდამენტალისტებად მოიხსენიებიან. ხშირად წინააღმდეგობრივია ის პრაქტიკა, რომლითაც თავშესაფარზე უარის და ექსტრადიციის საქმეებს განიხილავენ. გადანყვებილები მიიღება იმის საფუძველზე, რომ პიროვნება, მესამე მსოფლიოს ქვეყნების საჯარო მოხელეების მიერ მიიწვევა ტერორისტად. არადა, პიროვნება ტერორისტად შეიძლება იყოს მიჩნეული, თუ მას კონფლიქტი ჰქონდა ადგილობრივ პოლიციასთან, რომელიც სისტემატურად ბოროტად იყენებს ძალაუფლებას. სასამართლო ხელისუფლების და სხვა საჯარო ინსტიტუტების თავშეკავება, დაეყრდნონ იმ სახელმწიფოებიდან მიღებულ ინფორმაციას, სადაც „ნამება“ დასაშვებია, კიდევ უფრო იზრდება დასავლეთის აღმასრულებელი ორგანოების ინსტიტუციონალური (ორგანიზაციული) ინტერესებიდან გამომდინარე.

⁴⁸ Andras Sajó, Human Rights knowledge systems in Chris Eisgruber and Andras Sajó (eds.)

⁴⁹ Oliver Lepsius., #38.

⁵⁰ პრევენციული სამართლის კონტექსტში, პროპორციულობა უპირატესი მიდგომაა ამერიკის შეერთებულ შტატებშიც კი. იხილეთ ოსტინი აშშ-ის წინააღმდეგ, 509 U.S. 602, 622 (1993) (სამოქალაქო დანაკარგი პროპორციული უნდა იყოს). იხილეთ შტაიკერი, op. cit. 776. ერთადერთი სფერო, სადაც ზოგიერთი მოსამართლე მაინც იყენებს კატეგორიულ მიდგომას, არის ნამება.

ძიების“ კატეგორიას არ ეკუთვნის, პრევენციულ სახელმწიფოში, სასამართლო ხელისუფლება კონტროლის სტანდარტებს ან დაწევს, ან უბრალოდ არ მიიღებს მონაწილეობას პრევენციული ზომების განხორციელებაში. ამ მომენტისთვის რთულია ბალანსის დაცვა. რამდენიმე დასავლურ დემოკრატიამ სასამართლო ხელისუფლების პოზიციამ ნაწილობრივ გადაინაცვლა სამართლებრივი სახელმწიფოს პირვანდელ მდგომარეობაში (რასაც სასამართლო ხელისუფლების უზენაესობა ეწოდება). სასამართლო ხელისუფლების უმაღლესი ეშელონი, როგორც ჩანს, მზადყოფნას აცხადებს გააკონტროლოს კონტრტერორისტული პოლიტიკის დიქტატორული ღონისძიებები. სასამართლო ხელისუფლება კვლავ ცდილობს სამართლებრივი სახელმწიფოს შენარჩუნებას კონტრტერორისტული ზომების პარალელურადაც კი. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასამართლო ხელისუფლებას სურს, დამაბალანსებელი და პროპორციულობის შენარჩუნების როლი კვლავ იკისროს და ნამების შემთხვევების გამოვლენის შემთხვევაში მაინც არ წავიდეს კომპრომისზე. ეს მიდგომა, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციონალიზმსა და დემოკრატიას შორის კონფლიქტს წარმოშობს და გაურკვეველად ტოვებს, თუ ვინ უნდა მიიღოს ფუნდამენტური გადაწყვეტილებები საზოგადოებრივ რისკებთან დაკავშირებით, საერთაშორისო ტერორიზმთან მებრძოლი ნებისმიერი კონსტიტუციური ნყობის ლეგიტიმურობისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. აქვე აუცილებელია გავითვალისწინოთ სოციალური რისკის განევის პრობლემა (იხილეთ ნაწილი II.).

რა როლიც არ უნდა ჰქონდეს სასამართლო ხელისუფლებას ამჟამად, მასობრივი ტერორიზმის შემთხვევაში სამართლებრივი სახელმწიფო ვერ შეძლებს უცვლელად დარჩენას. საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად, სასამართლო ხელისუფლების როლი ან უფრო მოკრძალებული გახდება, ან საერთოდ შეწყვეტს ზედამხედველობითი ფუნქციების შესრულებას. ავტომატურად მოხდება გადასვლა საგანგემო მდგომარეობაზე და შემდეგ, კონტრტერორისტულ სახელმწიფოზე. სავარაუდოა, რომ კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში დაინერგება ახალი წესები იარაღის შენახვასა და გამოყენებასთან, დაკითხვის ფორმებთან დაკავშირებით, სადაც სასამართლო და კანონი ვერ შეზღუდავს ახალ პოლიტიკას.

სპეციალური კონსტიტუციური რეჟიმების შექმნას თავისი თანამდევნი პრობლემები აქვს. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მისი ეფექტიანობა ნაკლებ სარწმუნოა: მაშინ როცა სწორედ ეფექტიანობის მოთხოვნით

ჩამოყალიბდა ეს რეჟიმი ლიბერალური კონსტიტუციების ფარგლებში. თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიების მიერ გატარებული ღონისძიებები თითქოს ეფექტურია, მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ ქვეყნებში, სადაც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ინსტიტუციონალიზაცია მოხდა, სრულიადაც არ არსებობდა დემოკრატიის წინაშე მდგარი სერიოზული საფრთხეები, რომლებიც ტოტალიტარული მასობრივი მოძრაობების ემოციური პოლიტიკით იქნებოდა გამოწვეული. აგრეთვე ნათელია, რომ, სადაც კონტრტერორისტული სახელმწიფო შეიქმნა და, შესაბამისად, დემოკრატია ჯანსაღად არ ვითარდება, მაგალითად, რუსეთში და პაკისტანში, იქ კონტრტერორისტული ღონისძიებები დემოკრატიის ეროზიას უწყობენ ხელს.

ალბათ შემთხვევითია, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც ტერორიზმის საფრთხე ამჟამად უფრო სერიოზულია (ალბათობის მაჩვენებლის მიხედვით), იქ უფრო საჭიროა კონტრტერორისტული სახელმწიფოს კონსტიტუციონალიზმის ძლიერი დაცვა ფორმალიზებული, კონსტიტუციური მეთოდებით. დასავლური დემოკრატიების უმრავლესობა, რომელთა წინაშე ტერორიზმის საფრთხე ნაკლებად დგას, უსაფრთხოების თვალსაზრისით საშურველ მდგომარეობაში არიან, რადგან განსაკუთრებული ძალისხმევის გარეშე შეუძლიათ მაღალი სტანდარტების შენარჩუნება. პარადოქსულია, რომ სწორედ ამ ქვეყნებში საგანგებო მდგომარეობის უგულვებლყოფა დემოკრატიის და ადამიანის უფლებების ინტერესების გამო, ნაკლებად მოსალოდნელია. ის უფროა მოსალოდნელი, რომ „მომნიფებულ“ დემოკრატიებში ავტორიტარული რეჟიმების შენარჩუნება კი არაა დარღვევა, არამედ ხელისუფლების მიერ საგანგებო მდგომარეობის გამოყენება სამართლიან არჩევნებში გასამარჯვებლად.

ჩემი აზრით, დასავლეთ ევროპის ცალკეული სასამართლოების და სხვა სააგენტოების პრინციპი, შენარჩუნებული იქნეს „ჩვეულებრივი ვითარება“, იმ ნაკლებად ილბლიანი სახელმწიფოებისკენ მიმართული არასწორი გზავნილია, რომლებიც ტერორიზმს ებრძვიან. თეორიულ დასკვნას იმის შესახებ, რომ შესაძლო კონსტიტუციური მოდელების სახესხვაობა არსებობს, პოტენციურ ტერორისტულ საფრთხესთან თავის გასართმევად, ღრმად პრაგმატული მნიშვნელობა აქვს. ფრონტზე მყოფ ქვეყნებს⁵¹, რომლებიც ყოველდღიური ტერორის ქვეშ იმყოფებიან, განსაკუთრებული კონსტიტუციური რეჟიმი სჭირდებათ, რათა სახელმწიფო არ გახდეს სრულიად არალიბერალური. პრინციპი, რომლის

⁵¹ მიაქციეთ ყურადღება, რომ ტერორისტული აქტების მხოლოდ უმცირესობა მიმართულია „მოლაღატეების“ წინააღმდეგ, ნამდვილი ფრონტი კი ევროპის ფარგლებს გარეთაა.

თანახმადაც ადამიანის უფლებები განურჩევლად უნდა იქნეს დაცული ყველასთან მიმართებაში იმ მაღალი სტანდარტებით, რომლებსაც ევროპის სასამართლო ადგენს, არაა მართებული ზოგიერთ კონტექსტში.

თუმცა ფუნდამენტური უფლებების სამართლებრივად ან დემოკრატიულად შეთანხმებული შეზღუდვის დანესება საჩქარო არ არის. სასამართლო ხელისუფლება, ადამიანის უფლებათა დამცველი აქტივისტები და პრინციპული პოლიტიკოსები (მაშინაც კი, როცა ანტიამერიკანიზმით მოტივირება, უბრალოდ, ოპოზიციაში ყოფნას ნიშნავს) იმ იდეალებისკენ ილტვიან, რომლებიც აუცილებელია ლიბერალური კონსტიტუციონალიზმის რეჟიმში. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ეს იდეალები შეცვლილ გარემოში პრობლემებს ქმნიან, რადგან ისინი არც სრულიად ჭეშმარიტი და არც მარტივი განსახორციელებელი არიან, აუცილებელია, რომ „ერთმა ექსცესმა გამოასწოროს მეორე პრობლემა, ხოლო იდეალმა ბოროტება.“⁵²

გაცილებით უფრო მიმზიდველია დიდი ლიბერალი მოაზროვნეების პრინციპების, ვიდრე საიდუმლო სერვისების ანალიტიკოსების შიშის გაზიარება. მაგრამ აქ აშკარად იგრძნობა დასავლური ჰიპოკრატია და ორმაგი სტანდარტი. გაიხსენეთ ქვეყნები, სადაც საფრთხე შეჩერებულია, ანუ შემოიფარგლება ერთი-ორი მცირე თავდასხმით, ხოლო დამატებითი ტერორისტული აქტების მოწყობისთვის შიდა რესურსების გამოყოფა ნაკლებად სავარაუდოა. ამ ქვეყნების უმრავლესობაში სასამართლო ხელისუფლება ადანაშაულებს ოფიციალურ პირებს, განსაკუთრებით კი, მესამე მსოფლიოს ქვეყნებში, სადაც წამება ტერორიზმთან ბრძოლის მისაღები ფორმაა. ბრალდებული ქვეყნები ნამდვილი დემოკრატიები არ არიან. მთავარ განსხვავებას ის წარმოადგენს, რომ ტერორიზმის და მისი მხარდაჭერის მასშტაბები საკმაოდ დიდია. ცნობილი არაა, თუ რამდენად განსხვავებული იქნება დიდი დემოკრატიების რეაგირება ცალკეული ისლამური სახელმწიფოების მიერ მიღებული ზომების მიმართ. შესაძლოა კონსტიტუციური და სამოქალაქო მომზადების გარეშე მიღებული რეაგირების ფორმები საკმაოდ ჰგავდეს ერთმანეთს. ამასთანავე, დასავლური დემოკრატიები დაცული არიან იმ ქვეყნებიდან მომავლი საფრთხისგან, სადაც ადამიანის წამება ჩვეულებრივი ქმედებაა⁵³. მჭიდროდ დაკავშირებულ მსო-

⁵² Gertrude Himmelfarb, *Lord Action*. Routledge, London. 1952. 84.

⁵³ იხილეთ იმ სახელმწიფოთა პოლიციისა და საიდუმლო სამსახურების მტკიცებულებების დაუშვებლობის პრობლემა, რომელთა „წამება“ დასაშვებია, მათ შორის იმ სახელმწიფოებისა, რომლებშიც ცივილიზებული დასავლეთის სტანდარტებისგან განსხვავებული დაკითხვის საზარელი სტანდარტებით ხელმძღვანელობენ.

ფლიოში (რომელიც მასობრივი მიგრაციით და საკომუნიკაციო ქსელებით არის დაკავშირებული) დემოკრატიები და კონტრტერორისტული კვაზიავტორიტარული რეჟიმები ასევე ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული. ამიტომ თანამშრომლობის გარეშე შეუძლებელია რისკების შემცირება. თუმცა სახელმწიფოების თანამშრომლობა თუ შედეგა, მაინც ვდგებით ახალი პრობლემის წინაშე, რამდენად ეფექტურად შეძლებს სხვადასხვა სახელმწიფოების საერთაშორისო კოალიცია ერთად მუშაობას და ნორმების დანერგვას; რამდენად არის შესაძლებელი ისეთი სისტემის შექმნა, როდესაც ერთი მხრივ, სახელმწიფოები, რომლებშიც „წამება“ დასაშვებია და მეორე მხრივ, სამართლებრივი სახელმწიფოები ერთად იბრძობენ ტერორიზმის წინააღმდეგ. სამართლებრივი სახელმწიფო, რომელიც უარყოფს ინფორმაციის მიღებას იმ ქვეყნებიდან, რომლებშიც წამება დასაშვებია, სიყალბეში ცხოვრობს თუ თვითუარყოფაში?

4. კონსტიტუციური რისკის თავიდან არიდება კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში

ფუნდამენტალისტური ტერორიზმის რელიგიური ფანატიზმი ეწინააღმდეგება განმანათლებლობის ფუნდამენტურ ღირებულებებს, რომლებიც ლიბერალური კონსტიტუციური წყობის საფუძველთ საფუძველია. ეს პრინციპი გულისხმობს იმას, რომ ადამიანების ქმედება საკუთარი თავის პატივისცმას უნდა ეფუძნებოდეს. უფრო მეტიც, რელიგიური ფანატიზმი ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს მონოპოლიას ტერორზე, თანამედროვეობის ძირეულ მახასიათებელს. კონსტიტუციური დემოკრატია ზღუდავს სახელმწიფოს მონოპოლიას იძულებაზე და ძალადობაზე, რაც პოლიტიკური ორგანიზაციის არსებითი ელემენტია. ძალადობის მონოპოლია იგივე ძალადობაა. კონსტიტუციური წყობა, რომელიც ძალადობაზე მონოპოლიას ზღუდავს და ლეგიტიმაციას უკეთებს წარმატებულია, რადგან ძირითადი სოციალური უსაფრთხოების გარანტიას გვაძლევს. თუმცა ძალადობის მონოპოლიის შედეგად მიღწეული საზოგადოებრივი უსაფრთხოება ამბივალენტურია. კონსტიტუციური რეჟიმის წინა პირობა პოლიტიკური საზოგადოების არსებობისთვის საჭირო უსაფრთხოებაა. ამ კუთხით, კონსტიტუციური რეჟიმი დესპოტიზმისგან არ განსხვავდება. ამდენად, კონსტიტუციური დემოკრატიების უმეტესობა ემსგავსება მის ანტიპოდს, დესპოტიზმს, როცა პოლიტიკური რეჟიმის დაცვაზე მიდგება საქმე. მონტესკიე, დესპოტიზმის აღწერისას, ქადაგებს სახელმწიფო ძალაუფლების უსაფრთხოების წინა პირობების ბუნდოვანე-

ბაზე. პოლიტიკური მმართველობის ყველა ფორმას ესაჭიროება სიმშვიდე, მაგრამ, სადაც სიმშვიდეა, იქ სიჩუმეც იქნება, „იმ ქალაქებში, რომლის დასაპყრობად მტერი მზადაა“⁵⁴. რადიკალურად თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ფანჯარა იხსნება სწორედ ამ ქალაქებში და იგივე შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის გაჭიანურებას.

რა ფორმას მიიღებს კონტრტერორისტული სახელმწიფო ნაწილობრივ დამოკიდებული ტერორისტების ბრძანებებზე. მიუხედავად ამისა, ამ ახალი კონსტიტუციური კონგლომერატის ფორმა მეტ-ნაკლებად დემოკრატიული განსჯის საგნად რჩება, ხოლო საზოგადოების მღელვარება საზოგადოებრივ უსაფრთხოებაზე რეჟიმის განსაზღვრაში მზარდ როლს თამაშობს.

პოლიტიკური საზოგადოების ყველაზე ბუნებრივი მახასიათებელია თავდაცვა. თავდაცვა მოიცავს საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნებასაც. საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა კი, იმ რისკთან არის დაკავშირებული, როდესაც ხელისუფლებაში მყოფნი საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოტივს ზოგჯერ საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნების მიზნით იყენებენ. ძალაუფლების პირადი მიზნებისთვის გამოყენება კი, თავდაცვის პრინციპების აშკარა ხელყოფაა. კონსტიტუციური სახელმწიფოს თავდაცვა სხვა სპეციფიკურ პრობლემებ-

⁵⁴ La conservation de l'État n'est que la conservation du prince, ou plutôt du palais où il est enfermé. Tout ce qui ne menace pas directement ce palais ou la ville capitale ne fait point d'impression sur des esprits ignorants, orgueilleux et prévenus; et, quant à l'enchaînement des événements, ils ne peuvent le suivre, le prévoir, y penser même. La politique, ses ressorts et ses lois y doivent être très bornées; et le gouvernement politique y est aussi simple que le gouvernement civil.

Tout se réduit à concilier le gouvernement politique et civil avec le gouvernement domestique, les officiers de l'État avec ceux du sérail.

Un pareil État sera dans la meilleure situation, lorsqu'il pourra se regarder comme seul dans le monde; qu'il sera environné de déserts, et séparé des peuples qu'il appellera barbares. Ne pouvant compter sur la milice, il sera bon qu'il détruise une partie de lui-même.

Comme le principe du gouvernement despotique est la crainte, le but en est la tranquillité; mais ce n'est point une paix, c'est le silence de ces villes que l'ennemi est près d'occuper.» C.-L. de S. Montesquieu De L' Esprit des Lois. Livre V. Ch. XIV

აქ წარმოდგენილია მონტესკიეს ხედვის ჩემული დემოკრატიული ვერსია (ცვლილებები წარმოდგენილია დახრილი ასოებით): სახელმწიფოს დაცვა იგივე მოქალაქის დაცვაა ან იმ სასახლისა, რომელშიც თავადაა მოთავსებული. ის რაც პირდაპირ საფრთხეს არ უქმნის მის სასახლეს ან დედაქალაქს შთაბეჭდილებასაც არ ქმნის უტოლინარ, ამაყ და ცრურწმენებით დაკავებულ გონებაზე. ხოლო, რაც შეეხება მოვლენების ერთობლიობას, მათ არ შეუძლიათ ფაქტების მიგნება, განჭვრეტა ან აღქმა... ასეთი სახელმწიფო ბედნიერია, როცა სამყაროში ერთადერთი ჰგონია თავი, როცა მას გარს ერტყმის უდაბნოები და გამოიწვევს იმ ადამიანებისგან, რომელთაც სახელმწიფო ბარბაროსებს უწოდებს. ვინაიდან ის მილიციას ვერ ენდობა, მასში შემავალ ზოგიერთ ელემენტს თავადვე ანადგურებს, მათ ვინც განსხვავებულია და, შესაბამისად, ბარბაროსების მოკავშირედ მიიჩნევა... ვინაიდან უსაფრთხოება დემოკრატიის ერთ-ერთი პრინციპია, მისი მომავალი სიმშვიდეა, თუმცა ამ სიმშვიდეს მშვიდობას ვერ დავარქმევთ; არა, ეს იმ ქალაქების სიჩუმეა, რომელთა დასაპყრობადაც მტერი მზადაა. ვინაიდან ძალა ადამიანების ხელში კი არა, არამედ საიდუმლო სამსახურებშია, სახელმწიფოს დასაცავად აუცილებელია საიდუმლოების და დაზვერვის შენარჩუნება...

საც წარმოშობს. ერთ-ერთი ასეთი პრობლემა ისაა, რომ ზოგიერთ რეალურ საგანგებო სიტუაციებში საზოგადოებრივი წესრიგის და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის წინაშე არსებული საფრთხე არსებული წესებიდან გადახვევას და დისკრეციული ძალაუფლების გამოყენებას მოითხოვს. ჯერ კიდევ მონტესკიე საუბრობდა ისეთ სიტუაციებზე („როცა საკანონმდებლო შტო თვლის, რომ სახელმწიფოს წინააღმდეგ დაგეგმილი საიდუმლო შეთქმულება საფრთხეს უქმნის მის ძალაუფლებას“⁵⁵), როცა ხელისუფლების შტოებს შორის ბალანსის დარღვევის დაშვება ხდებოდა.

დემოკრატიის თავდაცვისუნარიან და პრევენციულ ვარიანტებში (ანუ როცა დემოკრატია ყველაზე მეტად თავდაცვაზე ზრუნავს) რისკი არასასურველია. (წინამდებარე სტატია აღწერს მხოლოდ იმ დემოკრატიებს, რომლებიც თავდაცვაზე არიან ორიენტირებული და ამდენად, ტექსტში გამოყენებული სიტყვა „დემოკრატია“ სწორედ ამ ტიპის დემოკრატიებს გულისხმობს). რისკის აცილება პრობლემური საკითხია კონსტიტუციურ დემოკრატიაში, რომელიც თავისუფლების პრინციპზე დგას. თავისუფლება რისკზე წასვლას მოითხოვს, ყოველ შემთხვევაში, ჯასტის ბრენდელის თანახმად მაინც, რომელიც სიტყვის თავისუფლების შეუზღუდაობის ასეთ მოტივს ასახელებს:

მათ, ვინც ჩვენი დამოუკიდებლობა მოიპოვეს, სწამთ, რომ სახელმწიფოს დასასრული ადამიანებისთვის სრული თავისუფლების მინიჭებაა. ამიტომ მთავრობამ და მისმა ძალებმა უნდა იმძლავრონ ინდივიდუალურ პრეფერენციებზე. [...] მათ სწამდათ [...], რომ სიმამაცე არის თავისუფლების საიდუმლო [...] თავისუფლებისთვის ყველაზე დიდი საფრთხე ინერტიული ხალხია⁵⁶.

გარდა ამისა, ის აღნიშნავდა პრევენციული რეპრესიის უარყოფითი შედეგების შესახებ: „შიში ასაზრდოებს რეპრესიას [...], რეპრესია ასაზრდოებს სიძულვილს“. ეს შენიშვნა თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის იმ არსებით პრობლემაზე მიუთითებს, რომელიც რისკის თავიდან არიდებას მოჰყვება: როდესაც სიძულვილი ფართოდაა გავრცელებული საზოგადოებაში, მთავრობას ნაკლები აქვს დასაკარგი და რეპრესიების მეთოდს მიმართავს. ასეთ ვითარებაში შემზღუდველი ზომების დარღვევა მოსალოდნელია, ხოლო სხვა შემთხვევაში დარღ-

ვევებს ნაკლები წინააღმდეგობა შეხვედბა თავისუფლებისმოყვარე მოქალაქეებისგან.

თავისუფლებისთვის რისკის განწევასთან დაკავშირებით, ბრენდისი (სიტყვის თავისუფლებაზე მითითებით) ამტკიცებს, რომ უნდა გავითვალისწინოთ, რამდენად მიზანდასახულია ბოროტი მხარე, როგორია ბოროტების ჩადენის ალბათობა და რამდენად გონივრულადაა გათვლილი ეს ალბათობა. ჯასტის ჰოლმის თანახმად, სიტყვის თავისუფლების კონტექსტში მნიშვნელოვანია ის, თუ რამდენად სწრაფადაა მოსალოდნელი ბოროტი ქმედება. მოსალოდნელობა და ალბათობა იდენტური არაა. თუმცა მოსალოდნელობა ზრდის ალბათობას. მოსალოდნელობა გულისხმობს ბოროტების მოახლოების დროსა და სივრცობრივ მხარეს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, თუ საზოგადოება პოლიტიკურ საკითხებში რისკის თავიდან აცილების რეჟიმში ფუნქციონირებს, მაშინ ზემოთ მოცემული მსჯელობა სულაც არ არის მიმზიდველი. სოციალური რისკის თავიდან აცილების სურვილი იზრდება იქ, სადაც ისტორიული გამოცდილება სიფრთხილისკენ მოუწოდებს პოლიტიკოსებს. აქ ანტიდემოკრატიული შემოტრიალების დაბალი ალბათობაც კი დაუშვებელია ან დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს, რაც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის წახალისებას იწვევს. სისტემა, რომელსაც მოახლოებული უბედურების წინასწარ განჭვრეტა შეუძლია, განსხვავდება „ნორმალური“ ან „ტერორიზმამდელი“ ლიბერალური სახელმწიფოსგან. რისკების შესახებ წინასწარი გათვლები წარმოდგენილია დენისთან. ეს გათვლები ცივი ომის პერიოდში გაკეთდა უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეების მიერ. ცივი ომის დროს ბევრი რიგითი ამერიკელი კომუნიზმთან მიმართებაში შემდეგნაირად ფიქრობდა: „ჩვენ ვერ დავავალდებულებთ მთავრობას იცადონ“ მანამ, სანამ მოქმედების საჭიროება უკვე ძალიან მოახლოვდება⁵⁷. მოახლოე-

⁵⁷ „მთავრობის გადაგების შესაძლებლობა ძალისა და ძალადობის გამოყენებით, საკმარისია იმისათვის, რომ მთავრობამ სიტყვის თავისუფლება შეზღუდოს. რა თქმა უნდა, სიტყვის თავისუფლება საზოგადოების მნიშვნელოვანი ღირებულებაა, თუ საზოგადოება ვერ შეძლებს თავისი სტრუქტურის დაცვას შეიარაღებული შიდა თავდასხმისგან, მაშინ ვერც დანარჩენი ღირებულებები ვერ იქნება დაცული. . . . ცხადია, მთავრობის გადატრიალების მცდელობა ძალის გამოყენებით, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ის თავიდანვე განწირულია მარცხისთვის რევოლუციონერების არასაკმარისი რაოდენობის და ძალის გამო, საკმარისი მიზეზია კონგრესისთვის პრევენციული ზომების მისაღებად. ფიზიკური და პოლიტიკური ზიანი, რომელიც ასეთ მცდელობებს მოაქვს ერისთვის, შეუძლებელს ხდის გაიზომის წარმატების ალბათობა ან წარმატებული მცდელობის საჭიროება. ის ფაქტი, რომ 1945-1948 წლებში პეტიციონერების აქტივობები არ გადაიზარდა მთავრობის ძალისმიერი გზით გადატრიალების მცდელობაში, ვერ მოგვცემს იმ ფაქტის ახსნას, რომ ამავდროულად არსებობდა ჯგუფი, რომელიც მზად იყო მთავრობის ძალისმიერი გადატრიალების მცდელობისთვის. პეტიციონერების მიერ კარგად ორგანიზებული შეთქმულების მოწყობა, ისეთი დისციპლინირებული წევრებით, რომლებიც მზად არიან ლიდერების, პეტიციონერების მონოდებას მოქმედებისთვის

⁵⁵ C.-L. de S. Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, (A. Cohler, B. Miller, & H. Stone, (eds. & trans.)), Book 11, 159 (1989). The conspiracy would entitle the executive to make arrests.

⁵⁶ *Whitney v. California*, 274 US 357 at 375 (1927). For a similar attitude in the war on terror context see Justice Stevens, dissenting: “For this Nation is to remain true to the ideals symbolised by its flag, it must not wield to the tools of tyrants even to resist an assault by the forces of tyranny.”. *Rumsfeld v. Padilla* No. 03-1027. Argued April 28, 2004--Decided June 28, 2004.

ბული მოქმედების კონცეფციები სხვადასხვაგვარია. ტერორიზმის წინააღმდეგ ომის პირობებში კი ეს კონცეფციები შესაძლოა კვლავ გონივრულ ფორმებს დაუბრუნდეს, ვიდრე სუკის დროინდელი კომუნისტური კონსპირაციების დროს იყო⁵⁸.

ზოგიერთი კონსტიტუციური სისტემა იმ მოსაზრებას ეყრდნობა, რომ რისკზე წასვლა იმდენად არასერიოზულია, რომ მისი დაშვება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება. თუ თავისუფლება რისკზე წასვლას ნიშნავს, მაშინ ისტორიული გამოცდილების და რეალობის ფონზე ეს ზემოთ წარმოდგენილი მოსაზრება ირაციონალური და მიუღებელია (რა თქმა უნდა, მთლიანად დებატები ტერორიზმის შესახებ არსებულ რეალობაზე ნორმატიული ძალის მსჯელობის ჩამოყალიბების მცდელობაა).⁵⁹ სიტყვის თავისუფლების თანამედროვე ლიბერალური გაგებით, შეხედულებების (აგრესიულისაც კი) გავრცელება დემოკრატიას ან კონსტიტუციურ სახელმწიფოს იმ ხარისხის საფრთხეს არ უქმნის, რომ ამ შეხედულებების კრიმინალიზება გამართლებული იყოს. პოლიტიკური სისტემა დემოკრატია არაა, თუ შეხედულებების გაცხადება პოლიტიკური მიზეზებით ვერ ხერხდება. და რა შეიძლება ითქვას ისეთი მენტალიტეტის სისტემურ მომნიშვნელობაზე, რომელიც ტერორისტული აქტების ჩადენას უწყობს ხელს (მცირე პროცენტული მაჩვენებლით) ან შეხედულებებზე, რომლებიც ადამიანის ცხოვრებას ბანალურად მიიჩნევს საკუთარი სიცოცხლის ჩათვლით?

მიმდინარე ვითარებაში, კანონმდებლობას, რომელიც სიტყვის თავისუფლებას ზღუდავს ბრენინგის ხელის შეშლის მიზნით, დაუშვებლად მივიჩნევ ლიბერალური სისტემისთვის და უსარგებლოდ კონტრტეროსტული სახელმწიფოსთვის. ეს საკითხი განსხვავებულ ქრილში უნდა გავიაზროთ, თუ ორგანიზაციები, განსაკუთრებით კი პარტიები და რელიგიური ერთეულები არაკრიმინალური აზრის გამოხატვის საშუალებად გამოიყენება. დე-

დაუყოვნებლივ უპასუხონ, მსოფლიო მდგომარეობის ფეთქებად ხასიათს, სხვა ქვეყნებში მსგავს ამბოხებებს და იმ ქვეყნებთან დელიკატურ ურთიერთობებს, რომლებთანაც პეტიციონერები ყველაზე ნაკლებად ახლოს იყვნენ იდეოლოგიურად, თუ გავითვალისწინებთ დაგრძნობებით, რომ ბრალდებები ამ კუთხით დასაბუთებული იყო. აღნიშნული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ კონსპირაციის პროპაგანდა, განსხვავებით უბრალოდ პროპაგანდისგან, ვერ იქნება კონსტიტუციურად შეზღუდული, ვინაიდან მხოლოდ მომზადების პროცესს შეიცავს. თავად შეთქმულება კი ქმნის საფრთხეს“ 341 U.S. 494, at 509-511.

⁵⁸ ავსტრალიის უზენაეს სასამართლოს რისკის კიდევ უფრო სანდო გათვლები ჰქონდა კომუნისტური პარტიის გაუქმების გადაწყვეტილების მიღების დროს.

⁵⁹ გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ ბავარიელი ოფიციალური პირების გადაწყვეტილება, აეკრძალათ ცნობილი ჰოლოკასტის სპეციალისტის, ისტორიკოს დევიდ ირვინგის გამოსვლა დემონსტრაციაზე, ვინაიდან მისი სათქმელი დანაშაულის ტოლფასი იქნებოდა. დემონსტრაციის ჩატარება კი არ აკრძალულა. გადაწყვეტილება 1994 წლის 13 აპრილი., 90 BVerfGE, 241-255 (“Auschwitz hoax”).

მონსტრაციებმა დესტაბილიზაციის შექმნით და საჯარო გამოსვლებმა ხალხის მობილიზებით, შესაძლოა საფრთხე შეუქმნან დემოკრატიას ან საზოგადოებრივ წესრიგს. ზემოთ აღწერილი „აკრძალული“ თემების პროპაგანდაში გამოჩენამ შესაძლოა შეზღუდვების (აუცილებელი არაა ეს იყოს კრიმინალური შეზღუდვა) საჭიროება მოიტანოს. პროპორციულობის პრინციპის თანახმად, საჭიროა ექსტრემისტული გამოსვლების შეზღუდვა. მოვლენების კანონის ჩარჩოს გარეთ გატანა, პარტიების და ეკლესიების ფუნქციონირების შეზღუდვა და საჭიროების შემთხვევაში მათი დაშლა, რელიგიური პროპაგანდის აკრძალვა, ასევე აკმაყოფილებს პროპორციულობის პრინციპს მზარდი ტერორისტული საფრთხეების ფონზე. თუმცა ამჟამად ეს საკითხები არ განიხილება თანამედროვე საზოგადოების მიერ.

ვარაუდები სოციალური რისკების თავიდან აცილებაზე, რომლებიც კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში უფლებების შეზღუდვას გაამართლებდა, თავად არის თუ არა გამართლებული? ⁶⁰ რა ვითარებაში შეიძლება იყოს ეს ვარაუდები გონივრული? რისკის გონივრულად შეფასება შესაძლებელია რამდენიმე შემთხვევაში. რისკის განჭვრეტის გონივრული საფუძველი შეიძლება იყოს ისეთი მოვლენა, რომელიც წარსულში ხშირად მომხდარი მოვლენების კატეგორიას განეკუთვნება. ასეთი მოვლენები სტატისტიკური ალბათობით შეიძლება განისაზღვროს. მოვლენები, რომლებიც თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის ან სიტყვის თავისუფლების კონტექსტში უნდა განვიხილოთ, ასეთი თვისებებით არ ხასიათდებიან (იმ შემთხვევაშიც კი, თუ არ ვალიარებთ, რომ ისტორიული მოვლენები უნიკალურია). სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თითქმის არ არსებობს ისეთი შემთხვევები, როცა სიძულვილით სავსე გამოსვლას რასობრივი სისასტიკე გამოენჯია ან ანტიდემოკრატიული ძალების აქტიურობას თავისუფალი არჩევნების დროს შეუქცევადი ანტიდემოკრატიული რეჟიმი დაემკვიდრებინა. სიტუაციებში, როდესაც მოვლენები მასობრივ ფენომენად არ იქცევა, რისკზე წასვლამ შესაძლოა მონაცემების გამოყენებით გამოთვლილი რისკის ანალიზი შეცვალოს (თუმცა, ერთჯერადად მომხდარ მოვლენებს უფრო ხშირად ილბალს მიაკუთვნებენ ხოლმე). იმ სიტუაციებში კი,

⁶⁰ თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის სცენარისგან განსხვავებით, სადაც ისტორიული ფაქტორი მნიშვნელოვანია ალბათობის გამოსათვლელად და სადაც თავდასხმის განხორციელებას დიდი დრო სჭირდება, ტერორისტულ სცენარში ისტორია განსხვავებულ და მინიმალურ როლს თამაშობს, უბედური შემთხვევები ძალიან სწრაფად ვითარდება მას შემდეგ, რაც ოპერაციის პირველი მოქმედება დაიწყება (თვითმკვლელობის მისია). უნდა აღინიშნოს, რომ პრაქტიკულად შეუძლებელია ამ ფაზაში ჩარევა.

როდესაც ალბათობის შეფასების საფუძვლები არ არსებობს, რისკის განევა განსაკუთრებულ სახეს ატარებს: ის აბათილებს ვარაუდს რისკის შესახებ (ალბათობას). ასეთ შემთხვევებში, რისკის განევა ან რისკის თავიდან აცილება გულისხმობს, რომ გადანყვეტილების მიმღები აღიარებს/უარყოფს ყველა ალბათობას. ასეთი მიდგომა ირაციონალური შეიძლება მოგეჩვენოთ, რადგან მონაცემების ანალიზს არ ეყრდნობა. მაგრამ ასეთი მიდგომა რისკის მიმართ მნიშვნელოვანია გადანყვეტილების მიღების პროცესისთვის, რადგან ხელს უწყობს გადანყვეტილებების მიღებას იმ ვითარებაში, როდესაც ინფორმაცია მწირია ან ძვირადღირებული. მაშინაც კი, როცა მონაცემები ხელმისაწვდომია (რაც მრავალი მოვლენის ანალიზს და ძვირადღირებულ მონაცემთა შეგროვებას მოიცავს), რისკის განევის შესაძლებლობები მაინც არსებობს; ცნობილი (იდენტიფიცირებადი) რისკების პირობებში არ არსებობს მართებული ქმედების საზომი. საკითხი რომ კიდევ უფრო გავართულოთ, განვიხილოთ ისეთი კატასტროფების ალბათობა, რომლებიც სახელმწიფოს ან დემოკრატიულ სტრუქტურას აკნინებენ. ამ დროს მოვლენის და მისი შედეგების წინასწარ განჭვრეტა განსაკუთრებით რთული ხდება, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ასეთი მოვლენები ძალიან იშვიათია და სტატისტიკური (ალბათობის) ანალიზისთვის შესაბამისად არასაკმარისი, არამედ იმიტომაც, რომ მოვლენები არ არის იზოლირებული. ალბათობის მარტივი მოდელი ეფუძნება იმ წინა პირობას, რომ მოვლენები ერთმანეთისგან იზოლირებული არიან. ანუ საჯარო გამოსვლების მრავალჯერადი ჩაშლა იწვევს კომუნიკაციის სფეროს დაზარალებას, მაგრამ ელექტორატის შედეგებზე გავლენა არა აქვს და პირიქით.

კონტრტერორისტული სახელმწიფოს კონსტიტუციონალიზმის სპეციფიკური პრობლემაა არაფორმალური და ერთმანეთთან გადაჯაჭვული კავშირები. ერთი მოვლენა მეორე მოვლენის მოსალოდნელობას ზრდის, რასაც შემდეგ საზიანო შედეგები მოაქვს. ამდენად, კანონის, წესრიგისა და დემოკრატიის დანგრევას კასკადური ფენომენი განაპირობებს.⁶¹ ლიბერალური დემოკრატიების უმრავლესობა მზადაა რისკზე წავიდეს, როცა საქმე საჯარო გამოსვლებს ეხება. ხოლო როცა ტერორიზმის მხარდამჭერ მოძრაობებთან ან საიდუმლო კავშირებთან გვაქვს საქმე, მაშინ მოსაზრებები განსხვავდება. რელიგიურ მოძრაობებ-

⁶¹ კანონის უზენაესობა შესაძლოა დაირღვეს კასკადური პროცესების შედეგად, როდესაც დემოკრატიის დამცველის, ერთ შეზღუდვას მოაქვს მეორე და მათი კომბინირებული ეფექტი საფრთხეს უქმნის კანონის უზენაესობას. ბრძანების გაუქმება განსაკუთრებით მაშინ არის პრობლემური, როცა დაკავების პირობების კანონის კონტროლის ქვეშ არ არის.

თან დაკავშირებით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ქმედებას/სიტყვას გამრავლების ძალა აქვს: ერთი ქმედება/სიტყვა იწვევს ორგანიზებულ ქმედებას/სიტყვას და შესაბამისად, გამრავლებულ რისკებს. თუკი სიტყვა და ქმედება მოსალოდნელია რომ მასობრივ ქმედებად იქცეს, მაშინ აგრესიული და საზიანო ქმედების გავრცელების შანსიც მნიშვნელოვნად იზრდება.

ზემოთ ვისაუბრეთ უფლებების შეზღუდვის და რისკების მოსალოდნელობის გამო დისკრიმინაციის მაგალითებზე. დღესდღეობით, რისკის თავიდან აცილების მცდელობებს ჩვეულებრივი პოლიტიკის, აღმასრულებელი და კანონშემოქმედებითი პრაქტიკის ფარგლებში გარკვეული წინააღმდეგობა ხვდება სასამართლო ხელისუფლების მხრიდან. პოლიტიკური პროცესი ჯერ კიდევ არ არის კონტრტერორისტული რეჟიმის კონსტიტუციონალიზმის ხარისხში, ფუნდამენტური ფორმალური ცვლილებების შეტანა კონსტიტუციის ტექსტში არ მიმდინარეობს, რამაც შესაძლოა სასამართლო ხელისუფლების როლი შეცვალოს უფლებების დასაშვები შეზღუდვების განსაზღვრაში. დღეს ბევრი სასამართლო ამტიკებს, რომ ისინი ფუნდამენტურ უფლებებს იცავენ. საზოგადოებაში, რომელიც ფართომასშტაბიანი ტერორიზმის საფრთხის წინაშე დგას, სასამართლოს შეცდომები კანონის უზენაესობის და თავისუფლების დაცვის მიზნით ტერორისტული აქტების მოსალოდნელობას გაზრდის⁶². შესაძლოა დემაგოგიურად ჟღერდეს, მაგრამ ალბათ მოსამართლეებს უკეთესი თავშესაფარი აქვთ გარანტირებული, ვიდრე საზოგადოებას, რომელიც ტერორისტული აქტის მსხვერპლი შეიძლება გახდეს, თუ სასამართლო შეცდომით მისცემს ვინმეს პოლიტიკურ თავშესაფარს. საზოგადოებას უსაფრთხოების შესახებ თავისი ნუხილის და სურვილების გამოთქმის შეზღუდული შესაძლებლობები აქვს. თუკი ხალხი, პოლიტიკოსების მეშვეობით, თავის სათქმელს იტყვის, სასამართლო ხელისუფლებას, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპით, შეუძლია ვეტო დაადოს ყველა გადანყვეტილებას. ქას სანშტაინი ამტიკებს, რომ რისკის მაღალი მოსალოდნელობის ვითარებაში, საზოგადოების მიერ პანიკაში და გაურკვეველობაში დაშვებული შეცდომების თავიდან ასაცილებლად ექსპერტების გადანყვეტილებებს უნდა დავეყრდნოთ⁶³. აქ აღმასრულებელი ხელისუფლების შტოა ნაგულისხმევი, თუმცა

⁶² რეალურად, სიტუაცია ცოტა უფრო რთულია. ადამიანები, რომლებსაც ათავისუფლებენ მტიკიცებულებების დაუშვებლობის გამო, ხშირ შემთხვევაში მაინც წინასწარი დაკავების ქვეშ რჩებიან სხვა მიზეზების გამო. ხოლო, თუკი დაკავებულები არ არიან, მათი აქტიური დაზვერვა აუცილებლად მიმდინარეობს.

⁶³ Cass Sunstein, *Laws of Fear*. Cambridge University Press. 2005.

სასამართლო ხელისუფლების მიერ ზედამხედველობასაც არ გამოორიცხავს, თუ მისი მონაწილეობა ექსპერტების შესაძლებლობების მიმართ ნდობის გაზრდას უწყობს ხელს. სანშტაინი აცხადებს, რომ მოქალაქეები რისკების არარაციონალური შემფასებლები არიან, ნაწილობრივ ალბათ რისკის აღქმასთან დაკავშირებული აფექტური მდგომარეობის გამო. მეცნიერულად მომზადებული ექსპერტები კი პოლიტიკური პროცესებისგან იზოლირებული არიან. დან კაჰანმა და მისმა თანაავტორებმა კი საპირისპირო მოსაზრება წარმოგვიდგინეს. ისინი აღნიშნავენ, რომ ექსპერტებს შორის უზარმაზარი განსხვავებებია რისკის აღქმის საკითხში. მთავრობის რეგულირების გაზრდა, რაც დემოკრატიის გვერდის ავლით ხდება, უარყოფითი მხარეებით ხასიათდება, რაც საზოგადოების დემოკრატიული მსჯელობისგან არსებითად არ განსხვავდება. კონკრეტულად კი, დან კაჰანი და მისი კოლეგები ამტკიცებენ, რომ უთანხმოება არაპროფესიონალების და ექსპერტების მიერ რისკის აღქმაში მათი განსხვავებული ღირებულებებით არის გამოწვეული. ღირებულებები ემოციებთან არის კავშირში, ემოციები და ღირებულებები თავს იყრის საზოგადოებაში, რადგან მათი ჩამოყალიბება კულტურულად არის განპირობებული. დან კაჰანის მიდგომა იმ მოსაზრებას ეფუძნება, რომ „კულტურა, შემეცნებითი კუთხით, წინ უსწრებს ფაქტებს, კულტურული ღირებულებები განაპირობებენ ინდივიდის რწმენას პოლიტიკის პოტენციური შედეგების შესახებ“⁶⁴. კონსტიტუციონალიზმი არის მექანიზმი იმ ტენდენციის წინააღმდეგ ბრძოლისა, რომლის ფარგლებშიც ადამიანები კონკრეტული მოვლენის მოსალოდნელობას მსგავსი მოვლენის წარმოსახვის შესაძლებლობას უკავშირებენ. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით ტერორისტული საფრთხის კონტექსტში გაიზარდა.

ჩვეულებრივ ვითარებაში სასამართლო ხელისუფლების პოლიტიკას ამართლებს ის, რომ სასამართლოს მიერ უფლებების დაცვა ყველა მოქალაქის სასარგებლოდ ხდება. საკითხი სხვაგვარად დგას, როცა საქმე ეხება ტერორიზმში ეჭვმიტანილი პირების გათავისუფლებას სამართალწარმოების სტანდარტების დაცვით (როგორ შეგროვდა საიდუმლო ჩანაწერები, სანამ ასეთი ინფორმაცია დასაშვები გახდებოდა). გადწყვეტილებები, რომლებიც მიღებულ იქნა პრინციპების დაცვის მოტივით, საზოგადოებას უფრო მაღალი რისკის წინაშე აყენებს, ვიდრე იმ საქმეებს, რომელთა ფარგლებშიც საპრო-

ცედურო ნორმების დაცვით, მკვლელის გათავისუფლება მოხდა. თუმცა კონსტიტუციონალიზმი მიზანმიმართულად შექმნილი ინსტიტუტია, რომელიც უტილიტარული გათვლების იგნორირებას ახდენს. კიდევ ერთხელ ისმის შემდეგი აქტუალური შეკითხვა, ცდება თუ არა საერთაშორისო ტერორიზმის საფრთხე კონსტიტუციონალიზმის წინა პირობებს? პასუხი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ჩვენ არ ვართ ინფორმირებული ამ საკითხში ნაწილობრივ იმიტომ, რომ კონსტიტუციური დემოკრატიის ვარაუდისგან განსხვავებით, ჩვენ არ ვფლობთ საკმარის ინფორმაციას იმის თაობაზე, რომ საერთაშორისო ტერორიზმი ემუქრება უსაფრთხოების გარანტიებს და ინვესს უსაფუძვლო პანიკას.

5. დასკვნითი შენიშვნები

კონსტიტუციური სახელმწიფოს თავდაცვა ქმნის სამართლებრივი დაცვის რეჟიმს პოტენციური საფრთხის გათვალისწინებით. ზოგიერთ ფენომენს, ქცევას და ზოგიერთი ჯგუფის მოქმედების სკეპტიციზმითა და ეჭვით უყურებს. ამდენად, დემოკრატიის პოზიცია შიშის ქვეშ თუ არა, სიფრთხილით მაინც უნდა მოქმედებდეს. სიფრთხილის იურიდიული და ტექნიკური შედეგი ისაა, რომ თავისუფლების შესახებ არსებული პრეზუმფციები შესაძლოა შეიზღუდოს. ეს განსაკუთრებით სისხლის სამართლის პროცესში უდანაშაულობის პრეზუმფცია ეხება. სამწუხაროდ, როგორც პრევენციული სახელმწიფოს მოდელი გვიჩვენებს, დანაშაულის ზღვარი იოლად იცვლება. მიუხედავად იმისა, „თავისუფლების ხელყოფის“ პრეზუმფცია მუდმივად კითხვის ნიშნის ქვეშ არ უნდა დგებოდეს, ამ პრეზუმფციის გავლენა მათზე, ვინც არ ხელყოფს თავისუფლებას, მუდმივად უნდა ისინჯებოდეს.

პრინციპში, სახელმწიფოს კონსტიტუციური (დემოკრატიული, ლიბერალური) წყობის დაცვის ისეთი მეთოდები არსებობს, რომლებიც დასაცავ ღირებულებებს არ აკნინებს. ამ მეთოდების გამოყენება ნაწილობრივ ისტორიულ ვითარებაზეა დამოკიდებული. გარდა ამისა, სტრესის გარკვეული დონე და უბედურებების მოსალოდნელობა ამ მეთოდების გამოყენებას კონტრპროდუქტიულს ხდის, ჩემი აზრით, თავისუფლება მაღალ რისკებს მოიცავს. გარკვეულწილად, კონსტიტუციები რისკის განევას კონსტიტუციურს ხდიან, განსხვავებით რისკის თავიდან აცილების ადამიანური მიდრეკილებისა. ასეთი კონსტიტუციური არჩევანი ლიბერალებისთვის შეიძლება მოსაწონი იყოს (რადგან ის მათ შეხედულებებს შეესაბამება), თუმცა გონივრულობის პრობლემას კი ვერ წყვეტს. ტრადიციული კონსტიტუციული სტრუქტურები გარკვეული ხა-

⁶⁴ Kahan, D. et. al.: Fear and Democracy or Fear of Democracy? A Cultural Evaluation of Sunstein on Risk, *Yale Law School Public Law Working Paper No. 100*. (2005), 17-18

რისხის რისკების გათვლას და სოციალური (საკანონმდებლო) რისკის ანალიზს შეიცავს. კონსტიტუციები რისკების შესახებ ვარაუდს ბუნდოვნად გვკარნახობენ, რაც რისკების ანალიზზე გავლენას ახდენს. მაგრამ კონსტიტუციურ-პოლიტიკური რისკის ანალიზი და მისი კონსტიტუციური მანდატით აღჭურვილი შეფასება საბოლოო დასკვნების გაკეთების საშუალებას არ იძლევა: რისკების დასაძლევ მეთოდების ჩამოყალიბებაზე ფუნდამენტური გავლენა აქვს წინასწარ გათვლებს ამა თუ იმ სტრატეგიის გამოყენების სოციალურ ფასზე და ხარჯების ანალიზის შედეგებს. ასევე, თუ რამდენად მისაღებია მოცემული ფასი საზოგადოებისთვის. უსაფრთხოება ძვირადღირებული საჭიროებაა (იხილეთ მზარდი დანახარჯები უსაფრთხოების სერვისებზე და მგზავრებზე დაკისრებული მაღალი ხარჯები, აეროპორტის მაღალი გადასახადების სახით). კონსტიტუციური და დემოკრატიული ლეგიტიმურობის მხრივ, უფლებების შეზღუდვა და დარღვევა სოციალურ ხარჯებთან არის დაკავშირებული, რამაც უფლებების შეზღუდვის ზოგიერთი ფორმა შეიძლება გამოიწვიოს. მუსულმანური რელიგიური საზოგადოების წინააღმდეგ რადიკალური ზომების მიღება უკიდურესად ძვირადღირებულია ამ ზომების განხორციელების და მათი კონტრპროდუქტიულობის გამო. მათ ასევე მოჰყვება მუსულმანური საზოგადოების წინააღმდეგობა და იზოლაცია.

დემოკრატიული პოლიტიკური რეჟიმის სამართლებრივი საზღვრები ისე უნდა დადგინდეს, რომ თავისუფლების უფლების ხელყოფა არ გამოიწვიოს. პროპორციულობის ანალიზი, რომელიც სამართლებრივ სახელმწიფოში შეიქმნა ჩვეულებრივი მდგომარეობის საჭიროებისთვის, მოითხოვს, რომ შერჩეული მეთოდი მინიმალურად ზღუდავდეს უფლებებს. ყოველივე ზემოაღნიშნული სათქმელად ბევრად უფრო იოლია, ვიდრე საკეთებლად. ეს პრინციპი შესაძლოა კონტრტერორისტულ სახელმწიფოზეც გავრცელდეს, მაგრამ გასარკვევი ისაა, ვინ დაადგენს საჭირო შეზღუდვების დონეს.

კონტრტერორისტული სახელმწიფოს თეორიული მხარე სამთავრობო ორგანოებისთვის მინიჭებული ძალაუფლების პრაქტიკული გამოყენების გამოწვევის წინაშე დგას, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების პრობლემის ჩათვლით. (საჭიროა ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების მახასიათებლებისა და წყაროების შესწავლა იმისათვის, რომ პრევენციის ზომები ეფექტური იყოს. ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, ხშირად, ცოდნის არასაკმარისი დონის და თავის მოტყუების შედეგია.) ჩემთვის კარგად ცნობილია, რომ კონსტიტუციური

სახელმწიფოს პრევენციული თავდაცვითი ზომები, რომლებიც მოსალოდნელი უბედურების საწინააღმდეგოდ გამოიყენება, განსხვავდება იმ მეთოდებისგან, რომლებიც კონსტიტუციურ სახელმწიფოში მიღებული ზომაა და ჩვეულებრივი ვითარების დროს გამოიყენება. შეზღუდვებმა, შესაძლოა, თავად კონსტიტუციური სახელმწიფოს დაკნინება მოახდინოს; ეს კი ის ღირებულებაა, რომელიც პირველ რიგში უნდა იქნეს დაცული. ბოლო დროს, განსაკუთრებით კი ტერორიზმთან ბრძოლის კონტექსტში, წესრიგის ეფექტურად დაცვის მოტივით ხშირად ხდება კონსტიტუციური სახელმწიფოს ეროზია. თუმცა უმჯობესია სირთულეებისთვის მაშინ მოვემზადოთ, როცა გონივრული ანალიზის დრო გვაქვს და არ დავუცადოთ იმ დროს, როცა თავს დატეხილი სირთულეები ნაჩქარევი გადაწყვეტილებების მიღებას გვაიძულებს. ყოველივე ზემოთქმული იმაზე მიუთითებს, რომ ა) „როგორც წესი, კონსტიტუციონალიზმიდან“ გადახვევა ხდება საერთაშორისო ტერორიზმთან ბრძოლის დროს; ბ) უმჯობესია კონსტიტუციურად იყოს დამტკიცებული ნებისმიერი გადახვევა, ხოლო რაც უფრო დიდია ცვლილება მით უფრო ძლიერი უნდა იყოს სასამართლო და სხვა სახის კონტროლი; თუმცა ასეთი კონტროლი შესაძლოა პოსტფაქტუმ განხორციელდეს. ყოველ შემთხვევაში, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის მაგალითიდან ჩანს, რომ გამონაკლისების კონსტიტუციური რეჟიმი კონსტიტუციურ რეჟიმს განამტკიცებს და მდგრადობას მატებს.

აღსანიშნავია, რომ შეზღუდვები კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში განსხვავდება თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის შეზღუდვებისგან, მაშინ როცა ბუნდოვანება საფრთხის ალბათობის შესახებ გაცილებით უფრო დიდია. კონტრტერორისტულ სახელმწიფოში საფრთხის თავიდან ასაცილებლად შერჩეული მოქმედება ნაკლებად არის საჯარო განხილვის საგანი. კონტრტერორისტული სახელმწიფოს გადაქცევა პრევენციულ სახელმწიფოდ პრობლემების გარეშე ვერ ჩაივლის. ასევე, პრობლემურია პრევენციული სახელმწიფოს სვლა კონტრტერორისტული რეჟიმისკენ: ეს პროცესი განამტკიცებს წინა ათწლეულში არსებულ ტენდენციას, რომლის ფარგლებშიც კლასიკური კონსტიტუციური სისხლის სამართლის პროცედურები შეიცვალა, რომელთა მიხედვით, სოციალური ბრალდება, რომელსაც თავისუფლების აღკვეთა⁶⁵

⁶⁵ ლიბერალურ სამართალში გარკვეული ბუნდოვანება გაჩნდა, როცა დაინერგა წინასწარი დაკავების პრაქტიკა როგორც რეგულაცია, ნაკლები მოთხოვნებით და სტანდარტებით. არადა, უმეტეს შემთხვევაში, ეს პრაქტიკა დასჯაზე უარესი იყო და ფაქტობრივი საფუძველი ნაკლებად ჰქონდა.

მოწყვეტა, მოითხოვს სპეციალურ სამართლებრივ გარანტიებს. კონსტიტუციური სამართლის ტრადიციული ნორმების მიხედვით, დანაშაულის პრევენცია, ან უფრო მართებულად რომ ვთქვათ, რისკის პრევენცია (ყოვლისმომცველი და სელექციური დაზვერვის და აგრესიის მეშვეობით) შეზღუდვებზეა ორიენტირებული და არა თავისუფლებებზე.

ჯერ კიდევ 11 სექტემბრამდე, გერმანიაში, რომელიც სახელმწიფოს პარადიგმულ სამართლებრივ მოდელს წარმოადგენს, უსაფრთხოება კონსტიტუციური ღირებულება და „ობიექტური მიზანი“ გახდა, შეიარაღებული თავდასხმის არარსებობის დროსაც კი⁶⁶. როგორც კი უსაფრთხოება სამართლებრივი გადანყვეტილების ფაქტობრივი საფუძველი გახდება, სამართლებრივ კონტროლს მხოლოდ ფორმალური მხარე აქვს და სამართლებრივი სახელმწიფო მხოლოდ ფორმალურად არსებობს. კონსტიტუციის თანახმად, უსაფრთხოების დაცვის მიზნები ნორმატიული მსჯელობის საგანი აღარ არის; უსაფრთხოების დაცვის პრობლემაში შეუძლებელია კონსტიტუციურ ძალთა ბალანსის ფუნქციონირების შენარჩუნება. ფაქტების დაბალანსება შეუძლებელი ხდება. კონსტიტუციური კონტროლი, სამართლებრივი თვალსაზრისით, უნდა გარდაიქმნას პოლიტიკურ კონტროლად, რადგან გადანყვეტილებების მიღებისას გათვალისწინებული კრიტერიუმები არა კანონის უზენაესობიდან, არამედ ფაქტობრივი მდგომარეობიდან გამომდინარეობს⁶⁷.

კონტრტერორისტული სახელმწიფო ფუნქციონირებს პრევენციული სახელმწიფოს მსგავსად. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ რისკების გათვლა თითქმის ყველა სფეროში მიმდინარეობს: საფრთხის შეგრძნება მძლავრდება (ტერორისტების გეგმის მიხედვით). მას შემდეგ, რაც საშიშროების გათვლა სტანდარტად იქცევა, თავისუფლების მოთხოვნა⁶⁸ მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი, თუ დამტკიცდება, რომ საშიშროება არ არსებობს. ეს კი იმ რეჟიმის პრინციპებიდან განსხვავდება, რომელთა თავისუფლება გარანტირებულია.

ცხადია, დემოკრატიის დაცვა უმთავრესად სოციალური და პოლიტიკური საკითხია⁶⁹. სამართლებრივი

ბრივი ზომები წარუმატებელია დემოკრატიის დამცავი სამთავრობო პოლიტიკის გარეშე. როგორც ზემოთ აღინიშნა, საერთაშორისო ტერორიზმმა შეიძლება შექმნას ვითარება, როდესაც ფუნდამენტური უფლებების პრაქტიკულობის გადახედვა გახდება საჭირო. უფლებების შესახებ მსჯელობათა უმრავლესობა არ გამოირიცხავს უფლებების გადაფასებას. ფუნდამენტური უფლებები მხოლოდ დროებითია, რაც უფლებებზე დაფუძნებული რეჟიმის შედეგების განხილვას გამოირიცხავს. მოსალოდნელია, რომ გამუდმებულმა ტერორიზმის მასობრივმა საფრთხემ ისეთი რეჟიმის შექმნა გვაცილებს, რომლის დროსაც უფლებები გაცილებით უფრო მცირე როლს თამაშობს, ვიდრე დღეს. და მაინც, ეს ახალი რეჟიმიც ლიბერალური დემოკრატია იქნება — საუკეთესო არჩევანი მოცემულ პირობებში. ეს რეჟიმი საუკეთესო ლიბერალური რეჟიმი იქნება იმ შემთხვევაში, თუ ხალხი მიხვდება და გაიზიარებს შეზღუდვების მიზნობრიობას. საზოგადოებრივი ცნობადობა კი საჭიროების დემონსტრირებას მოჰყვება. მნიშვნელოვანია, რომ ასეთ ვითარებაში საზოგადოებაში არ დაინერგოს პანიკა არჩევნების მომლოდინე პოლიტიკოსების და ანგარიშვალდებულების ამცილებელი მთავრობის მიერ. შეზღუდვების საჭიროების დემონსტრირება და დასაბუთება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან უფლებების შეზღუდვის წინააღმდეგ სერიოზული, ფრთხილი მოსაზრებები არსებობს, რომლებიც კონტრტერორისტული რეჟიმის მხარდამჭერებისთვის საკმაოდ ძვირფასია. არის რამდენიმე საკითხი, რამაც ფუნდამენტური უფლებებისკენ (ადამიანის უფლებები) სვლა გააცოცხლა: სამართალწარმოების გარეშე ან წამების პრობლემაში მნიშვნელოვნად იზრდება ყალბი აღიარებების რაოდენობა; ხელისუფლების ორგანოები ორგანიზაციული მიკერძოების მსხვერპლი ხდებიან; სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა ქარბობს ჭეშმარიტებასა და ინოვაციას; რელიგიური და ეთნიკური თავისუფლების შეზღუდვა პრევენციულ რეჟიმში აგრესიას წარმოშობს და სახელმწიფოს ახალ მტრებს უჩენს. უფლებების შეზღუდვა უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პირდაპირპროპორციულია. ზოგჯერ, საზოგადოებრივი ხარჯების ზრდამ შესაძლოა გაზარდოს უსაფრთხოების ხარისხი ისე, რომ თავისუფლების მნიშვნელოვნად შეზღუდვა საჭირო არ გახდეს. მაგალითად, ძვირადღირებული უსაფრთხოების დანადგარები აეროპორტში შეამცირებს მგზავრების უხემ და აგრესიული ფიზიკურ შემოწმებას.

თუ კონტრტერორისტული სახელმწიფოსთვის სპეციალური კონსტიტუციური რეჟიმის შექმნა

⁶⁶ 100 BVerfGE 313 (1999), at 382 (ფარული ელექტრონული დაზვერვის სისტემა საერთაშორისო ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ).

⁶⁷ Lepsius, op. cit. #56.

⁶⁸ Denninger, op. cit. 471.

⁶⁹ თავდაცვის უნარის მქონე კონსტიტუციურმა სახელმწიფომ სასამართლოს დამოუკიდებლობის გარანტირებისთვის საკმარისი მატერიალური რესურსები უნდა გამოყოფს. თუმცა ყველაზე დამოუკიდებელი და ძლიერი სამართლის ადმინისტრირებაც კი ვერ შეძლებს დემოკრატიის დაცვას და კონსტიტუციური სახელმწიფო წყობის შენარჩუნებას, თუ მასში საკმარისი კონსტიტუციური სულისკვეთება არ არის, ანუ, თუ სასამართლოში დასაქმებული პირები კონსტიტუციური სახელმწიფოს მტკიცე და აქტიური მხარდამჭერები არ არიან.

გახდება საჭირო, პირველ რიგში, უნდა დანესდეს შეზღუდვის საჭიროების დასაბუთების სავალდებულობა. ამ კუთხით, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის გამოცდილება რელევანტური რჩება. ამჟამად, სიფრთხილის მოტივით, ბევრი ინფორმაცია საზოგადოებისთვის ხელმისაწვდომი არაა და ამდენად, მათი მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში უხილავის შიშის ზეგავლენით ხდება. დავალებამ, ყველაფერი უნდა განადგურდეს, უნდა დაადგინოს პრევენციული სამართლებრივი მეტოდები. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ჩვენ ჰეგელის მიერ აღწერილი მდგომარეობის საფრთხის წინაშე აღმოვჩნდებით.

„იყო ეჭვიმიტანილი, ნიშნავს, იყო დამნაშავე. ამ რეალობის წინააღმდეგ გარეგნული რეაგირება, რომელიც შინაგანი განზრახვიდან მოდის, ამ კონკრეტული იდენტობის დანგრევას მოასწავებს, რომლისგანაც ვერაფერს ნაიღებ, გარდა, უბრალოდ, არსებობისა“⁷⁰.

რაციონალური მსჯელობის პირველი მოთხოვნის თანახმად, რომელმაც შესაძლოა დემოკრატიული ლეგიტიმურობა შესძინოს პარადიგმის გადარწმუნებას კონსტიტუციონალიზმიდან პრევენციული, დაკავების რეჟიმზე დაფუძნებული ან კონტრტერორისტული უსაფრთხოების სახელმწიფოსკენ, ხალხმა უნდა გაიაზროს, რომ კონტრტერორიზმის სისხლის სამართლებრივი მოდელისგან განსხვავებით, როდესაც საუბარია ცვლილებებზე სისხლის სამართლის კონკრეტულ ნაწილებში, კონტრტერორისტული ღონისძიებები მიმართულია არა მხოლოდ ტერორიზმის წყაროსკენ, არამედ გავლენას ახდენს მთელ საზოგადოებაზე. მაგალითად, პატრიოტის აქტით დასაშვები გახდა „უდანაშაულო ამერიკელების“ პირადი მონაცემების გაცნობა, მათ მონაცემებსა და ეჭვიმიტანილ ტერორისტებს ან ტერორისტულ ორგანიზაციებს შორის კავშირების დემონსტრირების გარეშე. კონტრტერორისტული სახელმწიფოს ძლიერ ვარიანტში, პრევენცია მოითხოვს ყველა მოქალაქე და მოქალაქეობის არმქონე განვიხილოთ როგორც რისკფაქტორი, თუმცა არა თანაბარზომიერად. სოციალური ჯგუფების მიმართ განსხვავებული შეზღუდვების გამოყენება, რელიგიური და ეთნიკური წარმოშობის მიხედვით,

⁷⁰ გონების ფილოსოფია №591. ბაილიუს თარგმანი. ჰეგელი გულისხმობდა ფრანგულ ტერორს. იაკობინური ტერორის ლოგიკას ჰეგელი ახასიათებს როგორც ერთი ფრაქციის მიერ სხვა ფრაქციების მართვას სახელმწიფოს კონტროლის გზით, რაც საფრთხის მოსალოდნელობაზე დაფუძნებული რეჟიმის არქექტიპია დემოკრატიის წარმოდგენილი. როგორც ფრანგული მაგალითიდან ჩანს, შეთქმულების არსებობის მტკიცება საზოგადოებაში საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების საფუძველი იყო, რაც იაკობინური ხელმძღვანელობისთვის ბრწყინვალე შესაძლებლობა (ნაწილობრივ გაყალბებული) იყო ოპონენტების მოსაშორებლად, საკმარისი საზოგადოებრივი მხარდაჭერის მოსაპოვებლად და შიშის დასაწვდომად.

დისკრიმინაციის ფუნდამენტურ პრობლემას წარმოშობს. მსუბუქ რელიგიურ დისკრიმინაციას განეკუთვნება, მაგალითად, სხვადასხვა რელიგიის წარმომადგენლის განსხვავებული ჩხრეკა აეროპორტში. პრევენციის მიზნით დანერგილი შეზღუდვები საზოგადოების ყველა სფეროს შეიძლება მოიცავდეს და არა მხოლოდ სისხლის სამართალს. საზოგადოების გადასაწყვეტი უნდა იყოს, თუ რამდენად მზად ვართ, მივიღოთ ისეთი ყოველდღიური ცხოვრება, რომელიც დანაშაულის პრევენციასეა ორიენტირებული. ბოლოს და ბოლოს, საერთაშორისო ტერორიზმი ხომ სწორედ თანამედროვეობის ჩვეულებრივი ინსტრუმენტებით გახდა შესაძლებელი - იმ საშუალებებით, რომლებიც უაღრესად მნიშვნელოვანია გლობალიზებული სამყაროსთვის. ესენია: ინტერნეტი, შეუზღუდავი მოგზაურობა და ურთიერთკავშირის სხვა ფორმები. შეზღუდვები, რომლებიც ამ საშუალებებზე ტერორისტების ხელმისაწვდომობის ლიმიტირებას ისახავს მიზნად სხვა მომხმარებლებსაც ზღუდავს (იხილეთ ტელეფონის ნომრების შენახვა, სამოც მილიონამდე წინასწარ გადახდილი საკრედიტო ბარათების შეზღუდვა, რადგან ისინი ფულის გათეთრების საუკეთესო საშუალებებია და ა.შ.).

საჯარო განხილვებში მოქალაქეობის ფუნდამენტური საკითხები და კაცობრიობის საზღვრები, რომლებიც ადამიანებს აერთიანებს უბედურების ჟამს, უნდა გაირკვეს: არის თუ არა საზოგადოება მზად, დათმოს თანასწორობაზე დაფუძნებული ერთიანობა, თუ მოქალაქეობა გულისხმობს იმას, რომ მთელმა საზოგადოებამ უნდა იტვირთოს თანაბარი რისკი რასობრივ ან რელიგიურ საფუძველზე ექსტრადიქციის დაუმეგობლობის გამო? ბოლოს და ბოლოს, ასეთი სოლიდარობა მოქალაქეობის და ეროვნულობის საფუძველია. ერს ურჩევნია, ჩაებას ომში (ნორმატიული თეორიის მიხედვით) იმ შემთხვევაში, თუ მშვიდობის შენარჩუნება მოითხოვს კონკრეტული პიროვნების ან ჯგუფის (ან ტერიტორიის ნაწილის, რომელზე მცხოვრებ ადამიანებს არ სურთ ქვეყნის დატოვება) სხვა ქვეყნისთვის გადაცემას ან ქვეყნიდან გაძევებას. ასეთი იყო მისაღები სტანდარტი საბერძნეთში. კონსტიტუციონალიზმის ფუნქცია, კონკრეტულად კი უმცირესობების დაცვა, საკმაოდ ძლიერ არგუმენტებს გვთავაზობს საზოგადოებრივი ემოციების და ცრურწმენების შედეგად ეფექტურობის გაზრდის მიზნით გამოყენებული დისკრიმინატორული, პრევენციული ზომების საწინააღმდეგოდ. მათი გამოყენება, ადმინისტრაციულ პროცედურებთან ერთად, უდანაშაულო ადამიანების დიდ ჯგუფებს დააზარალებს, რომელთაც თავის დაცვა ჩვეულებ-

ბრივ დემოკრატიულ პროცესში არ ძალუძთ⁷¹. ბუნებრივია, როგორც კი შემზღუდველი ზომები ზემოქმედებს მხოლოდ სხვა ადამიანების ჯგუფებზე, მაშინ ამ ზომების აღიარება და მიღება უპრობლემოდ ხდება ჩვენ მიერ, თუ ისინი ჩვენ არ გვეხება, მათი უხეშობის ხარისხის მიუხედავად კი.

ქვეყნებში, სადაც ტერორისტული თავდასხმები ყოველდღიური რუტინა გახდება და ქვეყნებში, სადაც თავდასხმები უკვე იქცა რუტინად, თუ საზოგადოებას შიშის ქვეშ უწევს ბრძანებების მიღება, მაშინ მათ ერთადერთი ფუნდამენტალური არჩევანი რჩებათ, რომელიც რთული მორალური არჩევანი იქნება. ტერორისტი არ აღიარებს მსხვერპლს ადამიანად: და საზოგადოებაში, რომლის წინაშეც მასობრივი ტერორიზმის საფრთხეები დგას (კამიკაძეების ყოველდღიური თვითმკვლელობებით და მასობრივი განადგურების პოტენციური საფრთხით), ტერორისტები და მათი მხარდამჭერები თითოეული მოქალაქის მიმართ მინიმალურ პატივისცემასაც კი არ იჩენენ. ასეთ ვითარებაში, ურთულესი იქნება, მიიჩნიო ტერორისტი ადამიანად, არსებად, რომელსაც ღირსება გააჩნია. ცხადია, კანტისეული პრობლემები (პრაგმატული პრობლემები ტერორისტის ვინაობის ამოცნობისას შეცდომის დაშვებასთან დაკავშირებით⁷²) გვკარნახობენ, რომ არასოდეს უნდა მოვექცეთ მეორე ადამიანს არაადმიანურად. თუმცა კანტი ძალზე აბსტრაქტულ მორალურ არსებას გულისხმობდა. ოდესმე თუ უფიქრია მას ისეთ სირთულეზე, როგორიცაა პიროვნების დეგრადირება, რომელიც შემდგომში მთელი საზოგადოების დეგრადირებასა და დამცირებაში მონაწილეობს.

⁷¹ ამ მოსაზრებას ბევრი ავტორი აჟღერებს, ციტირებულია გროსთან, 1035 შენიშვნა 105.

⁷² როგორც ჩანს, ტერორიზმის პრევენციის ტრეინინგი არ მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა იდენტიფიკაციის შეცდომით დადგენა, ამდენად, გონებრივად მოშლილი მოქალაქეები მოსალოდნელია, რომ იყვნენ ფატალური პრევენციული ინტერვენციის სამიზნე.